

{Inhoud}

Interview _____ **3**

Inez Beukeleers: 'Vlaamse Gebarentaal: een taal als een andere?'

- Nele De Naegel

Taalwerk _____ **6**

Leest u hier iets gek? - Dirk Pijpops

Taalwerk _____ **9**

De helaasheid van het epibreren. Zeven gemunte woorden en hun bedenkers - Fieke Van der Gucht

Idioom & Co _____ **12**

Parels voor de zwijnen. Over taalcreativiteit in de teksten van De Jeugd van Tegenwoordig - Paulien Caeyers

Broodje taal _____ **14**

Tot de uitspraak ons scheidt - Marlies Carette

Dossier _____ **16**

Automatische vertaalsystemen: hel of hulp? - Joke Daems

Dossier _____ **19**

Hoe effectief zijn universitaire toelatingsvoorwaarden voor internationale studenten? - Bart Deygers

Taalkronkels _____ **22**

Columbus in Brussel - Tex van Berlaer

Te boek _____ **23**

Opzienbarende ontdekkingen over taal - Miet Ooms

De taalles gaat digitaal - Steven Delarue

Beeldwoordenboeken voor op reis - Filip Devos

Column _____ **27**

God is nog overall - Hugo Brouckaert

Errata? _____ **28**

Inez Beukeleers: Vlaamse Gebarentaal: een taal als een andere?

Nele De Naegel

In de jaren negentig voerde Myriam Vermeerbergen de allereerste grootschalige studie over de grammatica van de Vlaamse Gebarentaal (VGT) uit (zie Over taal, mei-juni, 2004). Sinds 2006 is VGT een erkende minderheidstaal in Vlaanderen. Het is de taal die wordt gesproken door de Vlaamse Dovengemeenschap. We zien VGT ook steeds vaker opduiken, zoals in het Europees Parlement (door N-VA-politica Helga Stevens) en op de televisie (Het Journaal of Karrewiet met VGT). De KU Leuven heeft in Antwerpen de enige universitaire opleiding die VGT aanbiedt.

Inez Beukeleers doctoreert er met een onderzoek over de blikrichting in Vlaamse Gebarentaal. Volgens haar is VGT een taal als een andere, maar er zijn toch ook verschillen met andere talen.

Beukeleers doet onderzoek naar gesprekken tussen drie Doven, die een eye-tracker dragen en van wie de oogbewegingen geregistreerd worden.¹ De bedoeling van het onderzoek is na te gaan wat de rol van blikrichting is bij beurtwissels en dergelijke. Die blikrichting kan namelijk ook taalkundige functies hebben. Het doctoraatsproject van Beukeleers hangt samen met projecten van collega's aan de Antwerpse campus van de KU Leuven die ook rond blikrichting werken. De resultaten worden op elkaar afgestemd en er wordt gewerkt rond gemeenschappelijke topics.

Is Vlaamse Gebarentaal een andere manier van communiceren dan een andere taal? _ _

Vlaamse Gebarentaal is een taal als een andere. Het is een natuurlijke taal met een eigen grammatica. Veel mensen denken dat het gewoon een vorm van uitbeelden is, maar dat is het zeker niet. In VGT kan je bijvoorbeeld ook aan werkwoordcongruentie doen, maar de manier waarop dat gedaan wordt, verschilt van gesproken talen. Dat hangt samen met de modaliteit natuurlijk. Gebarentalen zijn visuele talen en daardoor hebben ze ook mogelijkheden die we in gesproken talen niet, of minder hebben. De ruimte voor je lichaam kan je bijvoorbeeld gebruiken om aan werkwoordcongruentie te doen, maar dat kan je niet in gesproken talen. Gebarentalen zijn dus in zekere zin anders, maar het is wel belangrijk om te zien dat Vlaamse Gebarentaal in essentie een taal is als een andere.

In gesproken talen zien we trends, zoals nu de 'verengelsing' bij de jeugd. Is dat ook het geval bij Vlaamse Gebarentaal? _ _ _ _ _

Ja, dat kan ook voor gebarentalen. Er is steeds meer internationaal contact tussen Doven en daardoor zie je ook dat er gebaren

uit verschillende talen worden overgenomen. Een voorbeeld daarvan is het Franse gebaar voor 'ça va'. Vroeger kende ik dat niet en gebruikte ik gewoon het Vlaamse gebaar voor 'alles goed', maar door contacten met jongere Doven heb ik het gebaar 'ça va' leren kennen en nu gebruik ik het zelf ook.

Is er echt sprake van een jongerentaal? _ _

Jongeren gebaren wel anders, ja. Dat hangt voornamelijk samen met de visie op gebarentalen, en dus ook VGT, door de geschiedenis heen. Vroeger werd VGT niet als echte taal beschouwd en moesten Doven ook leren spreken en liplezen, omdat ze met het Nederlands een 'echte taal' zouden leren. Later werd er ook NmG gecreëerd, wat staat voor 'Nederlands met Gebaren'. Die gebaren werden deels overgenomen uit VGT, maar vele werden ook gecreëerd. Sommige oudere Doven gebruiken nog gebaren van het NmG of ondersteunen hun VGT nog vaak met spraak. Dat is dan vaak ook het geval als ze met horende tolkstudenten communiceren. Bij jongeren is dat vaak minder aan de orde. Zij zijn zich vaak beter bewust van het feit dat VGT een natuurlijke en volwaardige taal is.

Bestaan er beleefdheidsconventies bij Vlaamse Gebarentaal? _ _ _ _ _

Er bestaan verschillende registers in VGT, waarbij het ene formeler is dan het andere. Zo ga je bijvoorbeeld in een formele situatie je gebaren meestal kleiner maken en zul je het tempo aanpassen. Bij een formeel gesprek zul je meestal trager gebaren dan in een informeel gesprek. In Nederland bestaat er bijvoorbeeld ook een verschil bij het wijzen. Als je 'jij' zegt, dan wijs je met je wijsvinger

naar de persoon die je aanspreekt. Als je in de Nederlandse Gebarentaal iemand met 'u' aanspreekt, dan wijs je niet met je wijsvinger, maar met je hand. Je houdt je hand dan verticaal met gestrekte vingers, terwijl je je duim over je handpalm geplooid houdt.

Kan je denken in Vlaamse Gebarentaal? _ _

Ja, dat kan zeker. Ik zie dat vaak bij Dove collega's en vrienden. Zoals wij soms in onszelf praten als we nadenken, zie ik mensen dan gebaren maken tegen zichzelf. Ik doe dat ook vaak hoor, als ik tijdens een gesprek iets niet weet en ik denk luidop na, gebaar ik ook vaak tegen mezelf.

Is het ook mogelijk om ruzie te maken in VGT? _ _ _ _ _

Ja, net zoals in andere talen, kan dat ook in VGT. Als je kwaad bent, laat je dat vooral zien door je mimiek en door grotere gebaren te gebruiken. Die grote gebaren komen dan overeen met het roepen in gesproken taal. Zo kunnen VGT-sprekers trouwens ook fluisteren. Dat doen ze door heel kleine gebaren te maken, meestal ook iets meer naast het bovenlichaam, zodat niet iedereen ze kan zien.

Merkt u soms dat u iets niet kan zeggen in Vlaamse Gebarentaal? _ _ _ _ _

Ja, dat gebeurt zeker. Het gebeurt regelmatig dat ik een gebaar voor een bepaald concept niet ken. Dat is omdat ik een zogenaamde L2-gebaarder ben natuurlijk. VGT is dus niet mijn moedertaal. Daarnaast is het ook zo dat er geen een-op-eenrelatie bestaat tussen talen. Het gebeurt in elke taal wel eens dat er voor bepaalde zaken geen woord bestaat. Zo zijn er inderdaad ook woorden waarvoor er geen gebaar bestaat in VGT.

” Non-manueel gedrag kan ook veel duidelijk maken.

Voor gebarentalen geldt ook wel dat er een vast lexicon bestaat en dat er daarnaast een productief lexicon is. Vaste gebaren zijn gebaren die altijd dezelfde betekenis hebben en bij productief lexicon kiest de gebaarder een handvorm en soms ook een beweging om een concept te laten zien. Die handvorm heeft dan op zich geen betekenis, maar in die bepaalde context wel. Als je bijvoorbeeld gewoon je hand horizontaal houdt, dan geef je eigenlijk geen informa-

tie. Dat gebaar wordt vaak gebruikt als iemand vertelt over auto's en hoe die bijvoorbeeld tegen elkaar botsen. Dan stelt die hand een auto voor, maar in een andere context kan datzelfde gebaar ook iets anders betekenen, bijvoorbeeld 'boek'. Het is dan natuurlijk wel belangrijk dat de spreker regelmatig controleert of zijn gesprekspartner hem begrijpt. Dat kan hij doen door bijvoorbeeld oogcontact te maken en wat vragend te kijken. De gesprekspartner zal dan meestal wel knikken om te tonen dat hij het begrijpt.

Op die manier is gebarentaal eigenlijk een taal die je altijd samen met je gesprekspartner spreekt; je werkt samen aan het gesprek. De gesprekspartners kunnen onderhandelen over de betekenis van bepaalde gebaren. Waar het in een gesprek eigenlijk om draait, is dat je aan je gesprekspartner kan overbrengen wat je bedoelt en dat hij je dan begrijpt. Dat is niet typisch voor VGT. Dat doen we natuurlijk ook in het Nederlands en in andere talen.

Is Vlaamse Gebarentaal moeilijk om te leren? _ _ _ _ _

Een niet-moedertaalspreker in VGT moet vooral zijn schroom leren te overwinnen. Je moet ineens veel meer doen met je mimiek en je lichaamshouding bijvoorbeeld. Dat is in het begin wel even vreemd. Als je bijvoorbeeld expressief deze zin gaat uiten: 'De hond loopt achter de jongen', dan probeer je dat echt te laten zien. Ik was daar zelf niet aan gewend en dat was wel even aanpassen in het begin. Daarnaast is het natuurlijk zo dat de moeilijkheidsgraad voor het leren van een vreemde taal van een aantal factoren afhangt. Dat gaat over zaken als leeftijd, motivatie en de mate van verwantschap met je moedertaal. Voor Vlaamse Gebarentaal bestaan er wel gelijkenissen met het gesproken Nederlands. De SVO-volgorde (onderwerp - werkwoord - voorwerp, zoals ook in het Nederlands aanwezig is, red.) kan bijvoorbeeld ook in VGT. Maar omdat VGT een visuele taal is, moet je vaak leren om afstand te nemen van het Nederlands en de informatie visueel te brengen, bijvoorbeeld door ruimtegebruik. Dat is vaak een moeilijke opgave voor een L2-gebaarder.

Hoe zit het met VGT in het dagelijkse leven? Bestaan er bijvoorbeeld veel tv-programma's in Vlaamse Gebarentaal? _ _ _ _ _

Heel veel programma's bestaan er niet. Er zijn een aantal programma's die getolkt worden naar VGT, zoals het Journaal of Karrewiet. Verder zie je dat er steeds meer kinderverhalen gemaakt worden

in VGT. De kinderen zien de afbeeldingen en een verteller die het verhaal in VGT vertelt. Die verhalen zijn ook allemaal vertaald naar het Nederlands en die vertaling is ingelezen. Dat is vaak handig voor horende familieleden, want de meeste Dove kinderen worden in een horend gezin geboren. Kristof De Weerdts en Hilde Verhelst zijn mensen die zulke verhalen maken. Er bestaan ook dvd's met kinderverhalen zoals 'Rikki durft' in VGT. In die filmpjes zie je op de achtergrond dan de afbeeldingen uit het prentenboek en op de voorgrond een verteller die het verhaal in VGT vertelt. Die verhalen zijn natuurlijk belangrijk voor de taalverwerving van Dove kinderen. Er wordt daar met Dove moedertaalgebaarders gewerkt, zodat de kinderen ook de taal leren via moedertaalgebaarders. Dat is trouwens ook het geval bij Karrewiet.

” Ik zie mijn Dove collega
soms 'luidop denken'.

Er bestaat ook een talkshow in VGT. Die heet '1001 gebaren' en wordt door Visualbox opgenomen. Verder maken zij ook af en toe korte films of documentaires in VGT. Zo hebben ze bijvoorbeeld 'Mijn baby is doof' gemaakt, waarin ouders met Dove kinderen vertellen over hun ervaringen met de taalopvoeding en dergelijke.

Verder bestaat er ook toneel in de Vlaamse Gebarentaal. De toneelgroep 'Hand in 't oog' bestaat uit Dove acteurs. Het aantal Dove acteurs is nu wel groter dan vroeger, omdat Doven zich er meer van bewust worden dat VGT ook een volwaardige taal is. Daarnaast bestaat er ook poëzie in gebarentalen. Daarbij wordt er vaak met handvormen gespeeld. Zo kan je bijvoorbeeld een gedicht maken met de handvormen van de cijfers één tot en met tien. Dat gebeurt vaak in gedichtjes voor kinderen. Gebaarders kunnen ook spelen met de mimiek en het tempo waarop ze gebaren.

Kunt u iets meer in detail uitleggen waarover uw eigen onderzoek precies gaat? _ _ _ _ _

Ik doe onderzoek naar gesprekken tussen drie Doven. Ik laat hen gesprekken voeren terwijl ze een eye-tracker dragen en registreer op die manier hun oogbewegingen. Ik probeer dan te onderzoeken wat de rol van blikrichting is bij beurtwissels en dergelijke. In VGT kan blikrichting ook taalkundige functies hebben. Zo markeert blikrichting volgens sommige onderzoekers het verschil tussen tweede en derde persoon. Een ander voorbeeld is de functie van blikrichting bij werkwoordcongruentie. Dat zal ik even uitleggen aan de

hand van een voorbeeld. Als je bijvoorbeeld het werkwoord 'geven' uitbeeldt, dan plaats je een referent op een bepaalde plaats in de gebarenruimte en je beweegt het werkwoord 'geven' daarnaartoe. Die plaats in de gebarenruimte noemen we een locus. In interacties wordt het interessant om te kijken of die gespreksregulerende functies en die taalkundige functies niet overlappen en om te kijken welke functie dan de bovenhand neemt. De focus ligt op het interactie-management, dus ik zal ook kijken hoe gebaarders het einde van een beurt door middel van verschillende elementen, bijvoorbeeld nog *gestures*, markeren.

Mijn doctoraatsproject hangt samen met projecten van collega's hier in Antwerpen die ook rond blikrichting werken. Jelena Vranjes werkt rond blikrichting in gesproken getolkte interactie en Annelies Jehoul werkt voor gesproken Nederlands. Dan is er nog Sarah Vandemoortele, die rond muzikale interactie onderzoek verricht. Zij laat drie muzikanten samenspelen en onderzoekt waar de muzikanten naar kijken. Wat de methodologie betreft, zijn de onderzoeken mooi op elkaar afgestemd en vaak zullen we dus ook rond gemeenschappelijke topics werken om op die manier onze resultaten te kunnen vergelijken. En natuurlijk is het ook leuk dat ik die collega's heb, zodat we elkaar kunnen helpen bij dit onderzoek!

Noot: _ _ _ _ _

¹ We schrijven het woord 'Doof' met hoofdletter als het in de culturele betekenis van het woord wordt gebruikt.

Leest u hier iets gek?

Dirk Pijpops

Het is best mogelijk dat u in de titel van dit artikel iets gek's gelezen hebt. In die titel staat immers iets gek zonder -s geschreven, terwijl u in de vorige zin toch gewoon iets gek's met -s ziet staan. In mijn oren klinken beide vormen doodnormaal, en ze komen ook beide in groten getale voor. Maar wanneer en waarom verdwijnt die -s dan? Is de vorm zonder -s inderdaad gewoon iets gek's uit België, zoals wel eens beweerd wordt, of komt hij ook in Nederland voor? En is het mogelijk dat dit verschijnen en verdwijnen van de -s iets fundamenteels onthult over hoe we taal verwerken?

Een springlevende genitief

De -s in *iets gek's*, *wat leuks* en *veel interessants* is een van de laatste overblijfselen van de Nederlandse genitiefnaamval, meer bepaald de partitieve genitief. Zo zei je in de middeleeuwen wel eens *een corste broots of een pont specks*, waarbij je de -s van *broot* en *speck* kan interpreteren als *van het*. Dan krijg je: *een korst van het brood* en *een pond van het spek*. Op die manier zouden we in het huidige Nederlands ook *iets ouds* kunnen herschrijven als *iets van het oude*. *Een corste broots* en *een pont specks* zijn echter al lang uit onze taal verdwenen, zodat enkel *iets ouds* overblijft als een vreemde eend in de bijt.

Nu is er wel wat taalkundige literatuur te vinden over die vreemde eend, maar daarin wordt vooral gedebatteerd over wat de functie van de partitieve -s precies is. Dat die -s ook wel eens verdwijnt, wordt hooguit kort vermeld tussen haakjes. Zoiets gebeurt immers enkel in België. Dat laatste kon ik echter moeilijk geloven: mijn noordelijke taalgenoten moesten intussen toch ook ontdekt hebben dat je die -s best kan weglaten zonder dat de hemel op je hoofd terecht komt?

De Engelsen hebben trouwens al lang gemerkt dat het zonder -s kan, en zeggen gewoon *something funny*. De Duitsers hebben de -s dan weer ingeschakeld in hun reguliere adjectieflectie. Zij zeggen in de nominatief en accusatief weliswaar *etwas Gutes*, maar in de datief wordt het *zu etwas Gutem* – althans in het Standaardduits.

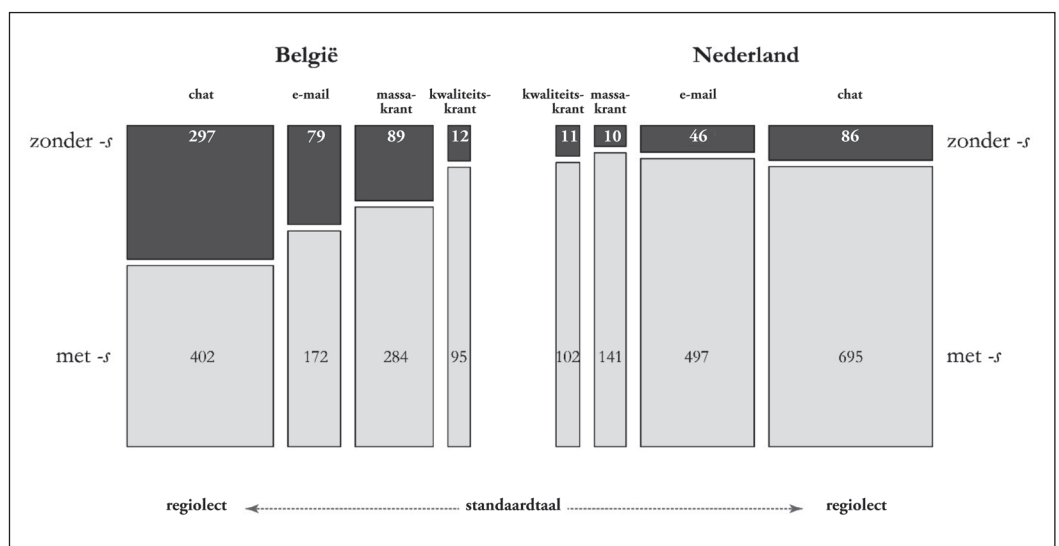
In het Nederlands komen dus twee vormen van de zogenaamde partitieve genitief voor: eentje met -s en eentje zonder -s. Maar taal is zelden willekeurig. Als de partitieve -s inderdaad soms verdwijnt, kunnen we dan voorspellen wanneer ze verdwijnt en wanneer niet? Dat heb ik even nageteld, samen met Freek Van de Velde en Judith Cappaert.

Met of zonder -s

Om na te tellen wanneer de partitieve -s verdwijnt, maken we gebruik van het CONDIV-corpus. Dat is een grote verzameling chatmateriaal, e-mails en kranten uit België en Nederland. Hieruit halen we alle voorkomens van *iets*, *niets*, *wat*, *veel*, *weinig* en *zoveel*, gevolgd door een adjectief met of zonder -s. Vervolgens verwijderen we alle zinnen die geen partitieve genitieven bevatten, zoals (1).

- (1) Geen partitieve genitief: *Nou begin ik je **veel beter** te snappen.*

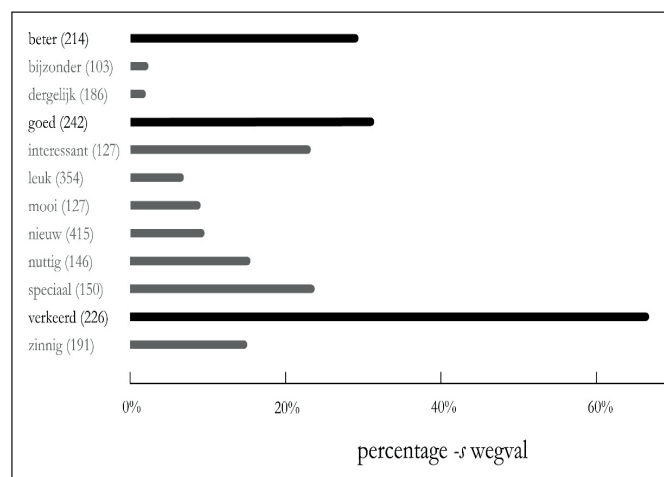
Met deze dataset, in totaal zo'n 3018 voorkomens, kunnen we nagaan wanneer de -s verschijnt, en wanneer ze wegvalt. In België lijkt s-wegval inderdaad vaker voor te komen, en dan vooral in informeel taalgebruik, zoals te zien in Grafiek 1. In Nederland vinden we echter ook nog 10% s-wegval.

Grafiek 1: Verdeling van de vorm met en zonder -s in België en Nederland. Het aantal voorkomens wordt in elke kolom weergegeven, en de breedte van de kolom is hiermee proportioneel. We vinden vooral veel s-wegval in informeel Belgisch-Nederlands, maar de vorm zonder -s komt ook voor in formeel Nederlands-Nederlands.

Iets verkeerd, iets fouts, iets goeds en iets beters

We ontdekten echter een andere factor die veel doorslaggevend bleek voor het verdwijnen van de -s, en die in België en Nederland zijn invloed laat gelden. Grafiek 2 toont het percentage s-wegval bij adjectieven met meer dan 100 voorkomens in onze dataset. We stellen vast dat er massaal meer s-wegval plaatsvindt bij de adjectieven *verkeerd*, *goed* en *beter*. Dat geldt ook voor het adjectief *fout*, maar daarvan hebben we te weinig voorkomens. Ook bij *interessant* en *speciaal* vinden we veel s-wegval, maar daar is een eenvoudige reden voor. Het leeuwendeel van hun voorkomens stamt namelijk uit België, terwijl in Nederland vaker gekozen wordt voor hun synoniemen *boeiend* en *bijzonder*.

Grafiek 2: percentage s-wegval bij de adjectieven met minstens 100 voorkomens in de dataset. Het totale aantal voorkomens staat vermeld naast elk adjectief. Vooral bij *beter*, *goed*, en *verkeerd* vinden we veel s-wegval.

Op het eerste gezicht lijkt er ook een eenvoudige verklaring voor het gedrag van *verkeerd*, *fout*, *beter* en *goed*. Deze vier adjectieven komen immers vaak voor in combinaties die wel lijken op partitieve genitieven, maar er geen zijn, zoals (2). In deze zin is *verkeerd* namelijk een bijwoord bij het werkwoord *interpreteren*: er wordt iets op de verkeerde manier geïnterpreteerd. *Iets* vormt hier een apart zinsdeel. Dat kan je bijvoorbeeld merken doordat je *iets* door een ander zinsdeel kan vervangen, zonder de betekenis van de rest van de zin te veranderen. Zo krijg je (3).

(2) *Verkeerd* als bijwoord:
... dat iets verkeerd geïnterpreteerd wordt?

(3) *Verkeerd* als bijwoord:
... dat deze zin verkeerd geïnterpreteerd wordt?

Daarentegen vormen *iets* en *verkeerd* bij een partitieve genitief zoals in (4) wel samen één zinsdeel. Als je hier enkel *iets* vervangt, verander je de betekenis van de rest van de zin wel. Dat zie je bij (5). Hier slaat *verkeerd* plotseling op het werkwoord *eten*: het is niet wát

je gegeten hebt, dat verkeerd is, maar de manier waarop je de taart gegeten hebt. Als je daarentegen in (4) *iets verkeerd* als geheel vervangt, blijft de betekenis wel bewaard, zoals je ziet in (6). Aan de oppervlakte lijken (2) en (4) dus wel op elkaar, maar hun onderliggende zinsstructuur ziet er totaal verschillend uit.

(4) Partitieve genitief:
Als ik iets verkeerd gegeten heb, heb ik buikpijn tot en met.

(5) *Verkeerd* als bijwoord:
Als ik een taart verkeerd gegeten heb, heb ik buikpijn tot en met.

(6) *Als ik een bedorven taart gegeten heb, heb ik buikpijn tot en met.*

Zinnen met een bijwoord zoals (2) hebben we weliswaar al uit de dataset verwijderd, maar de dataset bevat nog steeds enkele dubbelzinnige gevallen zoals zin (7).

(7) Dubbelzinnig:
Bang dat ze iets verkeerd zullen doen.

Zin (7) kunnen we interpreteren als een combinatie met een bijwoord of als een partitieve genitief. Als bijwoord luidt de betekenis: 'Bang dat ze een handeling op de verkeerde wijze zullen doen', als partitieve genitief: 'Bang dat ze een verkeerde handeling zullen doen'. Zinnen als (7) hebben we tot nu toe in de dataset gehouden, omdat ze ook vaak voorkomen met -s, zoals in (8). In (8) is enkel de interpretatie als partitieve genitief mogelijk, vanwege de aanwezigheid van de -s.

(8) Partitieve genitief:
Ik ben namelijk nogal bang iets verkeerd te doen.

Als (7) een bijwoord bevat, en geen partitieve genitief, is het normaal dat *verkeerd*, *goed*, *beter* en *fout* in onze dataset vaker zonder -s voorkomen. Bijwoorden krijgen in het Nederlands immers nooit een partitieve -s. Daarom gingen we elk afzonderlijk opnieuw door de dataset, en we verwijderden alle zinnen die ook maar een beetje dubbelzinnig konden zijn. De resterende 2700 voorkomens waren dus zuiver ondubbelzinnige partitieve genitieven, als in zin (4), (9) of (10).

(9) Partitieve genitief:
Ok, hier nog mensen die iets interessant te melden hebben?

(10) Partitieve genitief:
Iemand nog iets interessants te melden?

Het effect bleef echter stevig overeind: ook zonder de dubbelzinnige voorkomens vonden we veel meer s-wegval bij *verkeerd*, *fout*, *beter* en *goed*. Wat is hier aan de hand? Laten we eens kijken naar een taalgebruiker van het Nederlands – we noemen haar Eva. We nemen aan dat Eva, wanneer zij een zin hoort, die zin steeds volledig ontleedt tot zijn onderliggende structuur. Dat ontleden gebeurt onbewust, en in je moedertaal ben je er heel goed in. Op die manier ontdekt Eva gemakkelijk dat *verkeerd* in (2), hieronder herhaald, geen adjectief is, maar een bijwoord dat op het werkwoord *interpreteren* slaat.

(2) *Verkeerd* als bijwoord:... *dat iets verkeerd geïnterpreteerd wordt?*

Zo kan ze de zin de juiste betekenis geven, namelijk: *er is iets op de verkeerde manier geïnterpreteerd*. Wat later gaat Eva zelf een zin vormen, namelijk zin (11). Nu moet Eva een onbewuste keuze maken of ze de partitieve genitief met of zonder *-s* gebruikt. Op dit moment is er geen reden dat Eva een voorkeur zou hebben voor de vorm zonder *-s*. Ze maakt immers geen associatie tussen de zinnen (2) en (11), omdat hun onderliggende zinsstructuren niet op elkaar lijken.

(11) Partitieve genitief: *Ik vrees dat ik iets verkeerd(s) gegeten heb*.

Readymades

Ik denk echter niet dat we, wanneer we een zin horen, die zin steeds volledig ontleden tot zijn onderliggende structuur. Er zijn namelijk aanwijzingen dat we soms grotere gehelen, van enkele woorden tot hele zinnen, als zogenaamde *readymades* in ons geheugen houden. Dat kan erg handig zijn: je kan zo'n *readymade* als één blok interpreteren, dus je hoeft hem niet telkens opnieuw te ontleden, en wanneer je hem zelf gaat uitdrukken, kan je hem gewoon klaar-is-kees uit je geheugen halen. Dat bespaart je heel wat werk als je tientallen keren op een dag hetzelfde stukje zin gebruikt, zoals *voor de hand liggend, met het oog op of ik heb zoiets van*.

Terug naar Eva. We hebben inmiddels vastgesteld dat zinnen als (2) erg vaak voorkomen met de woorden *verkeerd, goed, beter* en *fout*. Dat betekent dat Eva heel vaak de combinaties *iets verkeerd, iets goed, iets beter* en *iets fout* hoort. Het gaat hier niet om partitieve genitieven, maar om combinaties met bijwoorden, dus ze verschijnen steeds zonder *-s*. Stel nu dat deze combinaties in haar geheugen blijven hangen. Wat later moet Eva een partitieve genitief vormen met de woorden *iets* en *verkeerd*, zoals in zin (11). Nu moet ze kiezen tussen *iets verkeerd(s)*, met *-s*, en *iets verkeerd*, zonder *-s*. De vorm zonder *-s* heeft ze echter al vaak gehoord, en deze vorm ligt dus klaar in haar geheugen. Het maakt weinig uit dat de onderliggende structuur van (2) en (11) verschilt. Ze gaat voor de vorm zonder *-s*: die klinkt haar vertrouwd in de oren.

(2) *Verkeerd* als bijwoord:
... *dat iets verkeerd geïnterpreteerd wordt?*

(11) Partitieve genitief:
Ik vrees dat ik iets verkeerd(s) gegeten heb.

Constructionele contaminatie

Leuk, toch? De partitieve genitief en de combinaties met bijwoorden zijn twee taalstructuren die niets met elkaar te maken hebben. Kijk in een grammaticaboek, en je vindt ze in verschillende hoofdstukken. Maar kijk in het taalgebruik van je taalgenoten, en je ontdekt hoe fel ze elkaar beïnvloeden.

Het effect dat ik hierboven beschreven heb, noemen we *constructionele contaminatie*. Dat definiëren we als volgt:

Constructionele contaminatie is het effect waarbij een aantal voorkomens van een constructie (statistisch) afwijkt in zijn reali-

satie, vanwege een toevallige, oppervlakkige gelijkheid met een aantal voorkomens van een andere, ongerelateerde constructie.

In een vervolgstudie hebben we constructionele contaminatie opnieuw getest in chattaal van Nederlandse jongeren van Marokkaanse origine. Opnieuw vonden we hetzelfde resultaat: veel meer *s*-wegval bij *verkeerd, goed, beter* en *fout*.

Het effect van constructionele contaminatie blijft natuurlijk niet beperkt tot deze vier adjectieven. Intussen hebben we enkele manieren ontwikkeld om te meten hoe vaak een adjectief voorkomt in een combinatie die lijkt op een partitieve genitief, maar er geen is. Des te hogere waarden we maten, des te vaker we vaststelden dat echte partitieve genitieven met de betreffende adjectieven de *-s* lieten vallen.

Constructionele contaminatie blijft ook niet beperkt tot de partitieve genitief. Zo sprak Rik Vosters (2012:244) het volgende vermoeden al uit. In sommige dialecten van het Nederlands wordt de tweede persoon enkelvoud in de tegenwoordige tijd wel eens uitgedrukt op het werkwoord, zoals in *Ruikte dat ook?* voor *Ruik jij dat ook?* Of *Komde mee?* voor *Kom je mee?*. Omdat deze dialectsprekers vaak *ruikte* horen, als de tweede persoon van de tegenwoordige tijd, zouden ze in de verleden tijd meer geneigd zijn de vorm *hij ruikte* te gebruiken dan de vorm *hij rook*.

Conclusie

Vertoont de partitieve *-s* dus een tegenstelling tussen België en Nederland? Zeker. Grafiek 1 toont dat Belgen de *-s* inderdaad vaker laten vallen. Maar veel meer dan dat toont deze *-s* hoeveel we gemeenschappelijk hebben. De vorm zonder *-s* is alleszins niet beperkt tot België, en de belangrijkste factor om te voorspellen wanneer de *-s* wel of niet verschijnt, is dezelfde bij Belgen en Nederlanders, alsook bij autochtonen en de kinderen van immigranten. Constructionele contaminatie is een effect waaraan je niet zo gemakkelijk kan ontsnappen.

En welke richting gaat het uit met onze partitieve *-s*? Is de vorm zonder *-s* in opkomst, of de vorm met *-s*? Geen idee. Iemand zou dat eens moeten natellen.

Literatuur

Vosters, Rik (2012), Geolinguistic data and the past tense debate. Linguistic and extralinguistic aspects of Dutch verb regularization. In: Gunther De Vogelaer en Guido Seiler (red.), *The dialect laboratory. Dialects as a testing ground for theories of language change*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, blz. 227–248.

Dirk Pijpops werkt aan de KU Leuven aan een doctoraatsonderzoek over de afwisseling tussen lijdende voorwerpen en voorzetselvoorwerpen, gefinancierd door het FWO. Zijn begeleiders zijn Dirk Speelman, Freek Van de Velde en Stefan Grondelaers.

e-mail: dirk.pijpops@kuleuven.be

De helaasheid van het epibreren. Zeven gemunte woorden en hun bedenkers

Fieke Van der Gucht

Ieder nieuw woord is uiteraard ooit door iemand bedacht, al is in de meeste gevallen niet geweten door wie. Veelal weet de persoon in kwestie niet eens dat hij of zij het nieuwe woord voor het eerst gebruikt. En soms is de bedenker niet bekend, maar de verspreider van het woord wel. Een fabrieksarbeider kan bijvoorbeeld een nieuwe merknaam verzinnen die vervolgens door de marketingmanager wordt opgepikt en verspreid. Nieuwe woorden waarvan we de uitvinder kennen, worden gemunte woorden genoemd. De bedenkers zelf worden aangeduid als munters. Vaak zijn munters bekend bij een breed publiek, maar af en toe lanceren ook nobele onbekenden een neologisme.

1. leefloon, gemunt door Radio 1-luisteraar Alex Van Goethem in 2001

'uitkering van het OCMW (voluit: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn) aan personen die geen inkomen hebben of geen andere uitkering krijgen'

In 2002 trad de wet op het leefloon in werking. Die verving de toen zevenentwintig jaar oude wet op het bestaansminimum. Vroeger keerde het OCMW een bestaansminimum uit aan steuntrekkers, als laatste financiële redmiddel. Voortaan zou die uitkering veeleer de eerste stap worden naar maatschappelijke re-integratie. Bij dat nieuwe begin hoorden nieuwe woorden, vond toenmalig minister Johan Vande Lanotte: de 'miserabilistische' term *bestaansminimum* kon beter.

Vande Lanottes oproep via Radio 1 leverde het nieuwe woord *leefloon* op, van de Antwerpenaar Alex Van Goethem. Mensen met een leefloon konden dan *leefloners* worden genoemd. Van Goethem suggereerde immers dat 'de bestaansminimumtrekker zich ook een loontrekkende mocht voelen'. Die rechtvaardige en respectvolle insteek en de lekker in de mond liggende alliteratie kon Vande Lanotte tien jaar later nog steeds bekoren, toen hij in een interview beweerde dat de mentaliteitswijziging er daadwerkelijk kwam dankzij het nieuwe woord, en de nieuwe kijk op uitkeringen die het met zich meebracht.

” Een leefloon is geen loon, want je hoeft er niet voor te werken en het is nauwelijks genoeg om van te leven.' – Ruud Hendrickx, de VRT-taaladviseur, bekijkt de Nederlandse nieuwvondst ironisch.

2. ochtendgrijs, gemunt door weerman Frank Deboosere in 1997

'grijze lucht in de vroege ochtend, veroorzaakt door laaghangende bewolking en/of nevel'

In oktober 2015 verscheen de vijftiende editie van het *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal*. Van de achttienduizend nieuwe trefwoorden is er eentje door de Vlaamse weerman Frank Deboosere bedacht: *ochtendgrijs*. Hij lanceerde het om te spreken over lage bewolking die blijft hangen tot de zon doorbreekt. Hij verzong *ochtendgrijs* al in 1997. Daarna raakte het woord geleidelijk ingeburgerd in het Nederlands. Nederlandse en Vlaamse kranten hebben het vaak over het ochtendgrijs in hun weerberichten, en zowel het Belgische KMI als het Nederlandse KNMI gebruiken het woord in de officiële weerbulletins.

3. doemdenken, gemunt door televisiemakers Kees van Kooten en Wim de Bie in 1980

'het koesteren van een uitgesproken sombere toekomstvisie'

In 1980 zag Nederland het somber in: wetenschappers voorspelde een Derde Wereldoorlog. Die tijdsgeest wisten televisiemakers Kees van Kooten en Wim de Bie als geen ander te verpakken in het zelfverzonnen woord *doemdenken*. Inspiratiebron was het Engelse woord voor de *Dag des oordeels*, *Doom's day*. In geen tijd veroverde *doemdenken* Nederland én Vlaanderen.

Van Kooten en de Bie waren overigens erg actieve munters. Via hun satirische televisieprogramma's, van eind jaren 60 tot eind

jaren 90, zijn maar liefst vijftig woorden en uitdrukkingen helemaal geïntegreerd geraakt in het dagelijkse Nederlands: *positivo* en zo *stoned als een garnaal* bijvoorbeeld. Die invloed op het Nederlands hebben van Kooten en de Bie aan zichzelf te danken, maar ook aan hun publiek. Het programma werd sterk gewaardeerd door linkse intellectuelen, journalisten, politici en wetenschappers. Hun invloedrijke stemmen verspreidden de verse verzinsels op hun beurt zo gretig in interviews, lezingen en publicaties dat ze gauw bij een breder publiek bekendraakten.

” ‘Als je een nieuw woord drie of vier keer in een uitzending gebruikt, weet je dat groepen dat gaan gebruiken, en dat het op straat zal worden geroept. Wij vinden het leuk dat woorden die wij hebben gebruikt los van ons komen te staan. Regelneef bijvoorbeeld is een Van Dalewoord geworden: dat vinden we nou eens leuk.’ – Wim de Bie over nieuwe woorden verzinnen.

4. *epibreren*, gemunt door cursiefjesschrijver Simon Carmiggelt rond 1950

‘niet nader aan te geven werkzaamheden verrichten (waarvan men de indruk wil geven dat ze belangrijk zijn, ook al stellen ze helemaal niets voor)’

De Nederlandse auteur Simon Carmiggelt zegt zelf in een interview dat hij de verspreider en niet de eigenlijke bedenker van het woord is. Hij hoorde het van een, verder onbekend gebleven, ambtenaar die de auteur wandelen stuurde met de mededeling dat het negen dagen tijd kostte om Carmiggelts document te *epibreren*. Carmiggelt droop af, maar keerde op zijn stappen terug om naar de betekenis van het hem onbekende woord te vragen. De ambtenaar bekende toen dat hij het woord had verzonnen om tijd te winnen bij ongeduldige klanten. Carmiggelt verwerkte de anekdote in een krantenstukje en de rest is geschiedenis.

Epibreren klinkt gewichtig en belangrijk door de combinatie van een Grieks voorzetsel *epi-*, zoals in *epigram* ('puntdicht'), met de uitgang *-eren*, waardoor het woord aan het Frans ontleend lijkt, zoals *kalibreren*. Met dergelijk geleerd ambtenarees voor 'nietsdoen' wordt het makkelijk om iemand met vervelende vragen af te schepen. Er zijn immers niet veel vragenstellers die er openlijk voor uit durven te komen dat ze het woord niet kennen.

” ‘Een man schreef me één, twee jaar later een brief dat hij een collega, die er niet graag voor uitkwam dat hij iets niet wist, een dossier had gestuurd met daarop “Epibreren, s.v.p”. De collega nam een woordenboek, vond het woord er niet in terug en nam de betekenis van het woord dat het dichtst in de buurt kwam: *epileren* of 'blijvend verwijderen'. Zo kwam het dossier in de kachel terecht!’ – Simon Carmiggelt over de verstrekkende gevolgen van het nonsensneologisme *epibreren*

5. *helaasheid*, gemunt door romanschrijver Dimitri Verhulst in 2006

‘het gevoel dat je (trieste) lot onafwendbaar is, dat je berusten moet in het weinige dat het leven je toebedeelt’

De titel van Dimitri Verhulsts *De helaasheid der dingen*, een van de meest vertaalde Vlaamse romans, bevat een neologisme dat veel vertalers kopzorgen baart. Met het achtervoegsel *-heid* maakte Verhulst van een bijwoord, *helaas*, een zelfstandig naamwoord. De Italiaanse vertaler koos voor een gelijkaardige nieuwvorming in de vertaling van de titel. In *Il purtroppo delle cose* wordt van bijwoord *purtropo* ('helaas') een naamwoord gemaakt door er een lidwoord voor te zetten – al had *Il purtroppo-ità della cose* nog dichterbij het origineel aangeleund.

De Duitse vertaler heeft het over *Die Beschissensheit der Dinge* en inspireerde de Franse vertaler zo tot *La merditude des choses*, wat zich in het Nederlands als de *beschetenheid* laat vertalen. Jammer, vindt Verhulst zelf, want 'het is geen stront'. De Spaanse en Sloveense vertaler gebruikten geen nieuwvorming, maar een bestaand woord voor 'grote ellende, grote armoede, miserie', namelijk *La miseria de las cosas* en *Beda stvari*.

De Engelse uitgever koos voor de, volgens hem, commercieel interessanter oplossing *The Misfortunates*. 'Een Broadwaymusicaltitel', zegt Verhulst daarover. Zelf voelde hij meer voor *The Alasness of Things*, waarin het tussenwerpsel *alas* wordt gecombineerd met *-ness*.

” ‘Ik weet dat een aantal vertalers struikelt over mijn neologismen. Blijkbaar is het Nederlands een taal waarin het gemakkelijk is om nieuwe woorden te maken.’ – Dimitri Verhulst over de soepelheid van het Nederlands

6. *minkukel*, bedacht door stripmaker Marten Toonder in 1963

'domoor, sukkel'

Marten Toonder, een Nederlands striptekenaar, werd vooral bekend door zijn strip met de hoofdfiguren Olivier B. Bommel en Tom Poes. In *Tom Poes en de kukels*, uitgegeven in 1963, probeert een stelletje eigenaardige wezens de herseninhoud van anderen te meten. Ze hopen een slimme *plus-kukel* te ontdekken, maar vinden enkel *min-kukels*, 'wezens met een laag IQ'. Het woord werd later, vooral in Nederland, breder gebruikt voor domme personen.

Zielenknijper als spottend alternatief voor *psychiater* wordt ook aan Marten Toonder toegeschreven, maar dat verzinsel is veel ouder. Multatuli bedacht het al in 1862. Marten Toonder blies het woord nieuw leven in.

7. *evenaar*, bedacht door Simon Stevin in 1586

'denkbeeldige cirkel over de aarde, op gelijke afstand van beide polen'

Simon Stevin leefde van 1548 tot 1620 en was van vele wetenschappelijke markten thuis. De Brugse militair ingenieur hield zich onder meer bezig met techniek, met boekhoud-, wis- en natuurkunde. En hij was een kind van zijn tijd. In de geest van de renaissance vond Stevin dat volkstalen de allure van het Latijn moesten krijgen. In *De Beghinselen der Weeghconst* uit 1586 houdt hij onder het hoofdstuk *'Uytspraeck van de weerdicheyt der Duytsche tael'* een vurig pleidooi voor het Nederlands, toen (*Neder*)duytsch genoemd, als voertaal voor de wetenschap.

Voor in oorsprong Griekse en Latijnse wetenschappelijke termen promoveerde hij daarom een Nederlands puristisch alternatief. Terwijl de ons omringende talen een variant van het Griekse *mathe-matica*, zoals *mathématiques* of *mathematics* gebruiken, spreken Nederlandstaligen van *wiskunde* dankzij Simon Stevin. Het woord *wisconst*, een samenstelling van *wis-* ('zeker', als in *wis en waarachtig*) en *-const* ('kunde', 'wetenschap'), betekende zoveel als 'de wetenschap van het zeker weten': in wiskunde koop je die zekerheid door alles te bewijzen. *Wisconst*, in de achttiende eeuw vervangen door *wiskunde*, bestond al langer, maar door Stevin heeft het woord uit de moedertaal een blijvende plaats in onze woordenschat gekregen.

Sommige purismen bedacht hij wél zelf. *Evenaar* was er zo eentje, dat de Latijnse leenvertaling *equator* verving – *aequare* betekent immers 'effenen, even maken' in het Latijn. Andere van Stevins nieuwe woordpogingen faalden jammerlijk. *Lanckrondt*, zijn woord voor een ellips die lang en rond is, is bijvoorbeeld nooit doorgebroken.

Meer gemunte woorden leren kennen?

Dat kan, in de *Atlas van de Nederlandse taal* (Lannoo, 2017). De *Atlas* brengt het Nederlands in kaart in 60 thema's en 1 uitsmijter. Deze bijdrage is hiervan een voorpublicatie.

Alledaagse taalvragen vormen de leidraad voor de *Atlas*. Zoals: waar ter wereld spreken mensen Nederlands? Waarom verstaan we zo gemakkelijk Afrikaans? Waarom schrijven we niet zoals we spreken? Mag je je kind eigenlijk noemen zoals je wilt? Hoe ontstaan nieuwe woorden en wie bedenkt ze? Of: waarom maken we dt-fouten en waarom ergeren veel mensen zich daaraan?

De *Atlas van de Nederlandse taal* is wetenschappelijk onderbouwd, maar geschreven met humor en een vlotte pen. De talrijke infographics en illustraties en de tientallen taalweetjes maken van deze 'atlas' een toegankelijk boek en een lust voor het oog. Schep plezier in het verkennen van het heden en verleden van onze taal en laat je zo verbazen over de ontelbare interessante, boeiende én plezante facetten van het Nederlands.

Van de *Atlas* verschijnt een Vlaamse en een Nederlandse editie. Zo kunnen we scherper ingaan op specifieke aspecten van de taal in beide landen, zoals dialecten, uitdrukkingen, maatschappelijke evoluties enzovoort.

Als Taalonthaal-medewerker aan de Universiteit Gent doceert Fieke Van der Gucht academisch Nederlands en geeft ze studenten taal- en tekstadvies op maat. Daarnaast is ze freelance eindredacteur en copywriter. Samen met Johan De Caluwe, Mathilde Jansen en Nicoline van der Sijts schreef ze de Atlas van de Nederlandse taal, die in twee edities verschijnt: eentje voor Vlaanderen en eentje voor Nederland.

e-mail: fieke.vandergucht@ugent.be

Parels voor de zwijnen. Over taalcreativiteit in de teksten van De Jeugd van Tegenwoordig

Paulien Caeyers

In 2010 scoorde De Jeugd Van Tegenwoordig een hit met het nummer *Sterrenstof*, en meteen genoten de songteksten van de Nederlandse rapformatie heel wat aandacht van taalkundigen. Schrijver en letterkundige Kees 't Hart nam het Nederlands van De Jeugd onder de loep in zijn artikel *Wartaal spacet meer dan Achilles*, en in het Canvasprogramma *Man over woord* onthulde professor Geert Brône dat De Jeugd niet zo *easy going* was als de leden zich voordeden. Brône toonde aan dat ze niet zomaar nietszeggende zinnen aan elkaar raptten op een leuk deuntje, maar dat hun teksten vol referenties zitten aan geschiedenis en cultuur, en dat er behoorlijk wat taalcreativiteit in te vinden is.

Ondertussen heeft De Jeugd Van Tegenwoordig niet stilgezeten. In dit artikel worden eerst de eerdere bevindingen van Brône nog even op een rijtje gezet, waarna we op zoek gaan naar dezelfde en nieuwe vormen van taalcreativiteit in het nieuwste album van Faberyayo, Willie Wartaal, Vieze Fur en Bas Bron: *Manon*.

Brône merkt op dat ze in hun nummer *Hollereer* meermaals verwijzen naar de klassieke Griekse mythologie: 't Is je boy met meer Poes dan Oedi' (een verwijzing naar Oedipus) en 'Wartaal spacet meer dan Achilles'. Verder knipogen ze ook naar populaire cultuur en geschiedenis. In hun nummer *Watskeburt* rappen ze 'Twee gezichten, één formule als Lauda en Niki'. Met dat vers verwijzen ze naar de Formule 1-piloot Niki Lauda, die tijdens een crash een deel van zijn gezicht verbrandde. De zin gaat dus over de twee gezichten van Lauda: dat van voor en dat van na de crash. Deze verwijzing wordt vergezeld door de woordspeling 'één formule': een omkering van 'Formule 1'.

Verder legt Brône nog uit dat De Jeugd Van Tegenwoordig vaak gebruik maakt van conceptuele integratie of *blending*, een belangrijk mechanisme van taalcreativiteit. Hij legt het uit als volgt: 'Bij *blending* worden verschillende mentale ruimtes met elkaar verbonden, waardoor een nieuwe mentale ruimte ontstaat'. Het bekendste voorbeeld van *blending* uit het oeuvre van De Jeugd is het woord

'internagellaktisch' uit *Sterrenstof*. Het is een samensmelting van 'intergalactisch' en 'nagellak', twee woorden die uit twee verschillende mentale ruimtes komen. 'Intergalactisch' plaatsen we in een sterrenkundige context, terwijl 'nagellak' aan cosmetica en vrouwen doet denken. Het geheel 'internagellaktisch' krijgt volgens Brône een nieuwe betekenis binnen een volledig nieuwe mentale ruimte. Het is namelijk bedoeld om uit te drukken hoe mooi een vrouw is.

In 2011 noemde Geert Brône De Jeugd Van Tegenwoordig nog de grootste taalvernieuwers van het moment. Anno 2017 is De Jeugd nog steeds razend populair, maar het is alweer zes jaar geleden dat de songteksten nog door een taalkundige van dichterbij werden bekeken. Zijn ze nog steeds zo taalcreatief? Zitten er nog steeds referenties naar de klassieke cultuur in de teksten verweven en blenden de jongens nog steeds wat conceptuele integratie door hun teksten heen? Tijd om te onderzoeken of er ook in het laatste album *Manon* nog verborgen parels van taalcreativiteit te vinden zijn.

En zo blijkt dat ook de recentere teksten minder *go with the flow* zijn dan De Jeugd zelf wil laten uitschijnen. Het is wel opletten geblazen niet telkens een verborgen betekenis te zoeken achter een onbekend woord, want zoals het goede rappers betaamt, grijpt ook De Jeugd nog vaak terug naar straattaal. Vaak is die afkomstig uit het Surinaams, zoals ook 'Lobi' (liefde) in *Broertje ik heb je* en 'Fawaka' (Alles goed?) in *Manon*. In datzelfde *Manon*, het eerste nummer op het album, vindt de luisteraar ook meteen een verwijzing naar de populaire cultuur. De Jeugd knipoogt er naar de succesvolle reeks films *Transformers* in de zin 'Transform met Wiwa-Tron'.

Dankzij de intertekstualiteit van de verzen vormt het album een mooi geheel. In bijna elk nummer wordt verwezen naar het eerste nummer *Manon*. In het nummer *BPM69* wordt bijvoorbeeld de zin 'Verliefd op elke letter' opnieuw bovengedaald: het vers waarmee Willie Wartaal in *Manon* de Française bezingt, terwijl Faberyayo en

Vieze Fur de letters 'M', 'a', 'n', 'o' en 'n' scanderen. Het nummer *Futurophobia* is rechtstreeks aan Manon gericht, want ze wordt herhaaldelijk aangesproken en ook in het lied *Straatmeerman* komt Manon aan bod: 'Manon, ik vind je naam lekker. Manon, ik ben verliefd op elke letter. [...] Manon, wil het de hele tijd zeggen'. In *Straatmeerman* zijn niet alleen verwijzingen naar de populaire cultuur, maar ook naar de klassieke cultuur te vinden. Willie Wartaal rapt 'Vijf meier van me lenen kan je'. Op het eerste gezicht wordt hier enkel verwezen naar het vroegere briefje van 100 gulden. Maar het woord *lenen* staat hier niet toevallig: in de 17de eeuw was 'meier' namelijk de benaming voor een pachtboer. Eerder in het lied zong Faberyayo al: 'Ik wil hangen in je tuintje als Babylon'. Dat is een duidelijke referentie naar de hangende tuinen van Babylon, die vanop terrassen boven de Eufraat in Bagdad hingen. Ze worden gezien als een van de zeven antieke wereldwonderen.

Maar dé specialiteit van De Jeugd Van Tegenwoordig blijft toch de conceptuele integratie of *blending* waar Geert Brône al in 2011 vol lof over sprak. Ook in het recentste album leuken ze hun teksten op door verschillende mentale ruimtes met elkaar te laten versmelten en zo nieuwe woorden uit te vinden. Bijvoorbeeld de titel van het nummer *Stuntro*: 'Stuntro' is een samenvoegsel van de woorden 'stunt' en 'intro'. In het nummer *Ze kan me wel schieten* wordt gerapt over 'stank van shampoo-poo'. Shampoo stinkt doorgaans niet, maar door het 'poo'-deel te herhalen associeer je 'shampoo' met 'poo-poo': het Engelse woord voor poep. En poep stinkt uiteraard wel.

Ook in *Neonlichten in de regen* worden verschillende mentale ruimtes samen aangesproken, namelijk in de verzen 'Ze praat gaten in m'n schedel. Doet een lapdance op m'n ego'. De woorden 'praten' en 'ego' slaan op het platonische, op de innerlijke wereld, terwijl 'schedel' en 'lapdance' de zinnen net heel concreet en tastbaar maken. In *Ze kan me wel schieten* wil het vrouwelijke hoofdpersonage de jongens 'neersteken met de hoge hakken'. Hoge hakken worden geassocieerd met vrouwelijkheid en sensualiteit, terwijl 'neersteken' daarentegen gewelddadig klinkt. Door deze twee mentale ruimtes door elkaar te gebruiken, ga je je letterlijk een 'moordwif' voorstellen: een gevaarlijke vrouw die toch erg aantrekkelijk is.

In *Neonlichten in de regen* rappen de jongens 'Ze is een ijskoude tanga'. Eerst denkt de luisteraar aan een 'ijskoude tang': een gemene vrouw. Maar door die laatste 'a' toe te voegen wordt toch weer een heel andere mentale ruimte aangesproken, namelijk die waar 'tanga' in past. De gemene vrouw is dus op een bepaalde manier

toch aantrekkelijk en sexy. De titel van het nummer *Straatmeerman* is een combinatie van 'straat', iets concreets dat je dagelijks op je weg tegenkomt, en 'zeemeerman': een sprookjesfiguur, een prachtige maar gevaarlijke vrouw. Door deze twee woorden te combineren ontstaat een woord dat beschrijft hoe een vrouw die eigenlijk te mooi is om echt te bestaan, toch gewoon over straat wandelt.

In 2005 bracht De Jeugd Van Tegenwoordig het album *Parels voor de zwijnen* uit. Die titel zou nog steeds als een goede verzamelnaam voor het oeuvre van De Jeugd kunnen gelden, aangezien stijffiguren, verwijzingen naar cultuur en conceptuele integratie zo vlot door de straattaal verweven zijn dat ze vaak aan het oog van de uitgebreide fanbase van De Jeugd ontsnappen. Maar voor taalenhousiastelingen maakt dat stiekeme het dan weer des te leuker om te proberen de verborgen parels uit de modder te vissen.

Bronnen

'Man over woord' over De Jeugd Van Tegenwoordig. Geraadpleegd via <https://www.youtube.com/watch?v=OExvZH60Sug>

't Hart, Kees (2010), Wartaal spacet meer dan Achilles. Het Nederlands van "De Jeugd van Tegenwoordig". In: *Ons Erfdeel*, 2, blz. 116-125.

Paulien Caeyers is studente Journalistiek aan de KU Leuven. Ze is communicatieverantwoordelijke bij Nicajongeren Mol en mediaverantwoordelijke bij de Spaanse taalraad van de Antwerpse campus Sint-Andries. Die functies hoopt ze binnenkort in te ruilen voor een 'echte' job in de geschreven pers.

In haar vrije tijd luistert ze zowel graag naar Franse chansons als naar Nederlandse rap.

e-mail: paulien_caeyers@hotmail.com

Tot de uitspraak ons scheidt

Marlies Carette

De zomer start voor velen traditioneel met een verfrissend drankje op een gezellig terrasje in de zon. Of dat is toch wat de vele kleurrijke plaatjes op de sociale media ons doen geloven. Helaas ziet mijn begin van de zomer er meestal wat anders uit. De terrastafel ruil ik noodgedwongen in voor een grote bureautafel waarop stapels schrijfopdrachten en examens de plaats van een lekkere cocktail innemen. Gelukkig zorgen mijn vrienden ervoor dat ik nu en dan eens uit mijn verbeterlokaaltje kom. Dat doen ze door met de regelmaat van de klok in het huwelijksbootje te stappen. Zo komt het niet alleen dat mijn familie me met een even grote regelmaat vraagt wanneer mijn vriend en ik hun voorbeeld zullen volgen, maar ook dat ik mij geregeld in de kerk bevind. De huwelijksvieringen die ik daar bijwoon, verlopen meestal als volgt. Nog geëmotioneerd door de prachtige bruid die net door haar vader is weggegeven, concentreer ik me op de priester die het bruidspaar verwelkomt. Hij heeft nog maar enkele woorden uitgesproken en daar heb je het al: "Heb ik nu net een veel te open 'e' gehoord in 'welkom'?" Weg romantische sfeer, hallo taalkundig stemmetje in mij.

Het is sterker dan mezelf. Als ik naar de radio luister, dan maak ik er een sport van om de presentator op een uitspraakfout te betrappen. Kijk ik naar het nieuws op televisie, dan volg ik de mond van het anker om te kijken of die alle klanken wel correct vormt. En zo komt het dat ik ook tijdens een huwelijksviering zin heb de priester – die nochtans zo hard zijn best doet om Standaardnederlands te spreken – op zijn verkeerd uitgesproken klanken te wijzen. Over welke klanken gaat het dan, hoor ik u hardop vragen. Aangezien de priesters in kwestie uit mijn geliefde West-Vlaanderen kwamen, waren de regionale uitspraakvarianten uit die streek oververtegenwoordigd. Maar omdat u niet allemaal even vertrouwd bent met het mooiste dialect ter wereld, beperk ik mij hier tot een algemeen beeld van vaak voorkomende uitspraakfouten tegen het Standaardnederlands. Sommige komen wel degelijk uit de mond van mijn West-Vlaamse priesters, de andere zijn vaak te horen bij studenten, maar ook bij professionele sprekers op radio en televisie. U merkt het al, het wordt voor elk wat 'uitspraakwils'.

Tonggymnastiek

Laten we beginnen bij de medeklinkers, die vormen over het algemeen niet zo'n groot probleem, waardoor we er snel over zijn uitgepraat. Loopt het toch mis, dan gebeurt dat meestal bij een 's', een 'l' en – in mijn contreien – een 'g' of een 'h'. Bij de 's' sluiten we de mond en plaatsen we onze tongpunt net achter de boventanden of onderaan de ondertanden. Duw je de tong tussen de voortan-

den of tussen de kiezen aan de zijkant, dan lispel of slis je en heb je dus een uitspraakprobleem. De tong kan ook bij de 'l' voor een verkeerde uitspraak zorgen. Om een goede 'l' te bekomen, plaats je de tongpunt bovenaan in de mond net achter de voortanden. Gebruik je in plaats van het puntje van de tong, de volledige tong, dan krijg je een onzuivere of dikke 'l'. Maar ook de 'g' en de 'h' kunnen problemen veroorzaken, dat bewees een West-Vlaamse geschiedenisstudent eerder in deze rubriek. De 'g' wordt in West-Vlaanderen vaak als 'h' uitgesproken doordat de tong ten onrechte te plat in de mond ligt en er achteraan in de mond geen schuring ontstaat. De 'h' wordt daarentegen vaak te hard aangeblazen en lijkt zo op een 'g'. Maar de kans is ook reëel dat de 'h' volledig ontbreekt, wat eveneens het geval is bij Franstaligen die Nederlands spreken. De 21 juli-toespraak van koning Filip is alleen daarom al het beluisteren waard.

Van Afrika tot in Amerika

Meer moeite hebben taalgebruikers met de klinkers. Die bestaan in allerlei regionale varianten en verraden meteen uit welke provincie de spreker afkomstig is. Zelfs nieuwslezers laten zich af en toe van de wijs brengen door klinkers. Laatst hoorde ik op Studio Brussel dat er voorlopig geen luchtaanvallen meer uitgevoerd worden tegen 'doelwieten' van terreurgroep IS. De verspreking leidde niet meteen tot begripsverwarring, maar maakte wel duidelijk dat de nieuwslezer uit Antwerpen of Brabant afkomstig is. Daar wordt de 'i' van 'kip' met een te gesloten mond uitgesproken zodat de

klank meer op een 'ie' lijkt in plaats van de beoogde 'i' (vergelijk het met de eerste klank van het Engelse 'if'). Mocht de even onoplettende nieuwslezer uit West-Vlaanderen afkomstig zijn geweest, dan had die het over 'doelwetten' gehad. West-Vlamingen doen immers het omgekeerde van de Antwerpenaren en Brabanders: ze openen hun mond te ver als ze een 'i' vormen, waardoor er eerder een 'e' van 'mes' te horen is. Willen West-Vlamingen – net zoals de Oost-Vlamingen en de Limburgers overigens – bewust een 'e' uitspreken, dan gaat hun mond vaak nog wat verder open zodat ze de klinker uit het Engelse 'bad' bekomen. Ook die 'vette 'e' is uiteraard geen standaarduitspraak.

Een andere klank die weleens verkeerd wordt uitgesproken, is de 'a'. Die kan als 'a' en als 'aa' gerealiseerd worden en dat zijn twee totaal verschillende klanken. De 'a' van 'man' is een sombere klank waarbij de mond wijd openvalt en de lippen lichtjes rond staan. Daarbij mag je de mondhoeken niet achteruittrekken. De 'aa' van 'aap' is daarentegen een heel heldere klank waarbij de mond ook wijd openvalt, maar de mondhoeken wel lichtjes achteruitgetrokken worden. Voor veel taalgebruikers is het niet altijd even evident om beide klanken uit elkaar te houden. Vooral Brabanders en Antwerpenaren maken hun 'a' te helder en spreken zo over een 'zaak' als ze een 'zak' bedoelen. Omgekeerd wordt de 'aa' soms te somber uitgesproken, dat is vooral het geval bij woorden als 'later'. Ook op het einde van een woord klinkt de onbeklemtoonde 'aa' – die weliswaar wel als 'a' wordt geschreven – vaak onterecht als 'a'. Denk maar aan woorden zoals 'aula' en 'oma'. Daarnaast is ook de beklemtoonde 'aa' – 'a' geschreven – in 'radio' geen sombere klank, maar een heldere. Die geschreven 'a' bevindt zich namelijk in de open lettergreep. De laatste twee gevallen worden gecombineerd in woorden als 'Afrika' en 'Amerika'. Zowel de eerste als de laatste 'a' die beide woorden bevatten, moet hier helder klinken. Luister maar eens naar K3's hit 'Alle kleuren' en u weet meteen wat ik bedoel.

Een gediftongeed uilskuiken _ _ _ _ _

Er bestaat nog een speciaal type klinker dat verantwoordelijk is voor de meeste uitspraakproblemen: de tweeklanken of diftongen. Het Nederlands kent drie van die klanken: 'ei' of 'ij', 'au' of 'ou' en 'ui'. Zoals de naam al aangeeft, vorm je de diftongen door twee verschillende klanken te combineren. En het is net bij die combinatie dat het vaak fout gaat. Ofwel laat de taalgebruiker een klank weg en diftongeert hij niet, ofwel vertrekt hij vanuit de foute klank. Het is dus belangrijk te weten uit welke klanken elke diftong bestaat. De 'ei' of 'ij' – hoe de klank gespeld wordt, maakt niks uit voor de uitspraak – start vanuit de 'ei' in het Franse woord 'beige' en ein-

digt met de aanzet naar de 'ie' van 'tien'. Ook de 'au' of 'ou' is niet altijd even evident om uit te spreken. Die klank start met de 'o' van 'decor' en eindigt in de 'oe' van 'boek'. De 'ui' bestaat uit de eerste klank van het Franse woord 'oeuvre' en eindigt meestal in de 'uu' van 'muur'. Als de 'ui' gevolgd wordt door een 'l', is het voor heel wat taalgebruikers moeilijk om de 'ui' nog te diftongeren. Probeer het vooral zelf eens uit met dit olijke zinnetje: 'Het uilskuiken hield zich achter de duinen schuil voor de muilezel.'

Een taal correct uitspreken blijkt niet altijd even evident. Je moet niet alleen goed je tong onder controle hebben, maar ook de juiste mondstand is belangrijk. Dat laatste is niet altijd even makkelijk als je in je omgeving vaak regionale varianten opvangt. Het is dus ook logisch dat professionele taalgebruikers zoals nieuwslezers af en toe zelf eens de mist ingaan en zo hun afkomst verraden. En dat is maar goed ook, zo gebeurt er nog iets boeiends als de inhoud van het journaal wat tegenvalt. Maar de fouten mogen bij professionele sprekers echter niet op meer dan een hand te tellen zijn, anders horen we nergens meer de standaarduitspraak. Of priesters tot die categorie van professionele standaardtaalsprekers horen, betwijfel ik. Hoewel ze heel vaak hun best doen om zo algemeen mogelijk te (s)preken, kan een regionaal accent bij de parochianen net sympathie opwekken. Ik verwacht dan ook opnieuw wat regionale variatie bij mijn volgende huwelijksuitje. Dat vindt plaats in de herfst én in Vlaams-Brabant, een voor mij nog onontgonnen 'trouwgebied'. Laat de gemonofofongeerde diftongen maar komen, ik sta paraat!

Marlies Carette geeft de vakken 'Nederlandse taalbeheersing' en 'Wetenschappelijk schrijven' aan de KU Leuven en is NT2-docent aan het ILT.

e-mail: marlies.carette@kuleuven.be

Automatische vertaalsystemen: hel of hulp?

Joke Daems

Vertalers kunnen het huidige vertaalwerk niet bijhouden. Door de internationale economische groei en technologische vernieuwingen moet er steeds meer informatie vertaald worden naar een groter aantal verschillende talen. Die informatie moet ook nog eens snel beschikbaar gemaakt kunnen worden om relevant te zijn op het moment van publicatie. Om vertalers te helpen, wordt er dan ook steeds vaker gebruikgemaakt van automatische vertaalsystemen. Hoewel de output van zo'n systeem vaak te wensen overlaat, kunnen vertalers doorgaans sneller vertalen wanneer ze een automatisch vertaalde tekst verbeteren, ook wel postediten genoemd, dan wanneer ze al het werk zelf moeten doen. Maar sneller is niet noodzakelijk beter. Hoe zit het met de kwaliteit van zulke vertalingen? Is postediten niet vermoeiender dan manueel vertalen? En beleeft een vertaler nog wel plezier aan het vertalen bij het 'opkuisen' van automatisch vertaalde teksten?

Postediten en productiviteit

In de industrie hebben automatische vertaalsystemen hun nut reeds bewezen. Zulke systemen worden getraind op bestaande vertalingen van tekstsoorten die in een bedrijf regelmatig gebruikt worden. Het gaat dan vaak om technische teksten en handleidingen, teksttypes die doorgaans heel gelijkaardige formuleringen en woordenschat bevatten. Het softwarebedrijf Autodesk maakt al jaren gebruik van automatische vertaalsystemen waarvan de output vervolgens gepostedit wordt door hun vertalers. Zij rapporteren een stijging in productiviteit ten opzichte van gewoon vertalen van 30 tot wel 130 procent, afhankelijk van de talencombinatie (Plitt en Masselot, 2010; Zhechev, 2014).

Maar ook bij minder gecontroleerde teksttypes lijken vertalers baat te hebben bij het gebruik van automatische vertaalsystemen. In een aantal wetenschappelijke studies werd er gekeken naar het verschil tussen vertalers die algemene teksten, vaak krantenartikelen, moesten vertalen of postediten. Ook hier blijkt postediten een tijds winst op te leveren, al is die vaak minder uitgesproken dan bij het vertalen van technische teksten (Guerberof, 2009; Koehn, 2009; Daems, 2016).

Sneller en beter?

Wie al eens een tekst met Google Translate vertaald heeft, weet dat die vertalingen vaak heel wat te wensen overlaten. Zeker bij langere zinnen is de grammaticaliteit ver te zoeken en als een woord meerdere betekenissen heeft, slaagt Google er opvallend vaak in net de verkeerde betekenis te kiezen. Als de basis niet deugt, kunnen we dan wel verwachten dat een gepostedite tekst dezelfde kwaliteit heeft als een manueel vertaalde tekst? Onderzoek lijkt alvast uit te wijzen dat het antwoord op die vraag, misschien enigszins verwonderlijk, een volmondig 'ja' is. Er zijn zelfs studies waaruit blijkt dat de kwaliteit na postediting beter kan zijn dan die van

een gewone vertaling (Carl, Dragsted, Elming, et al., 2011; Garcia, 2011).

Bij postediten verwachten we dat de automatische vertaaloutput een impact heeft op de kwaliteit van de uiteindelijke vertaling en dus verwachten we vooral grammaticale fouten en betekenisproblemen in de gepostedite tekst. Uit de studie die de focus vormt van deze bijdrage (Daems, 2016), bleek echter dat er geen opvallende verschillen zijn in het aantal fouten bij postediten en manueel vertalen en ook het type fouten was niet statistisch verschillend bij beide vertaalmethodes. In deze studie moesten tien studenten uit de master Vertalen en dertien professionele vertalers enkele krantenartikelen vertalen en postediten. Betekenisproblemen ten opzichte van de brontekst vormden in beide gevallen de grootste foutencategorie. Opmerkelijk was ook het feit dat er geen grote verschillen leken te zijn tussen de professionele vertalers en de studenten, al had die laatste groep iets meer moeite met betekenisproblemen.

Is verbeteren vermoeiender dan vertalen?

Bedrijven zijn voornamelijk geïnteresseerd in het verhogen van de productiviteit en vertalers willen het liefst een product afleveren van hoogwaardige kwaliteit. Postediting lijkt op basis van onderzoek aan de wensen van beide partijen te voldoen, maar naast productiviteit en kwaliteit is ook inspanning een belangrijke factor. Als postediten immers vermoeiender blijkt te zijn dan manueel vertalen, houdt dat in dat een vertaler niet de hele dag kan blijven postediten, wat vermoedelijk de productiviteit noch de kwaliteit ten goede komt.

Een van de manieren waarop inspanning gemeten kan worden is door te kijken naar de oogbewegingen van een vertaler. Langere fixaties wijzen op grotere concentratie en dus meer mentale belasting. Intuïtief verwachten we langere fixaties bij het postediten,

omdat de vertaler moeite moet doen om naast de brontekst ook de output van het automatisch vertaalsysteem te begrijpen. Die intuïtie blijkt echter niet te kloppen. Fixaties zijn significant korter bij het postediten dan bij het manueel vertalen, wat zou kunnen wijzen op een mentaal minder belastende verwerking bij die eerste vertaalmethode.

De inspanning bij het postediten wordt wel beïnvloed door de fouten die aanwezig zijn in de automatische vertaaloutput. Zo heeft een vertaler meer tijd nodig om te postediten bij coherentieproblemen en stijgt de gemiddelde fixatieduur bij een groter aantal betekenisproblemen.

Wat denken de vertalers zelf? _ _ _ _ _

Op vlak van de objectieve metingen uit de voorgaande paragrafen lijkt postediting een interessant alternatief te zijn voor manueel vertalen, maar de subjectieve beleving van de vertaler speelt ook een rol. Als we immers vertrekken van het idee dat gelukkige werknemers betere werknemers zijn, is het belangrijk dat een vertaler plezier blijft beleven aan het vertalen in deze nieuwe vorm. Het klassieke idee is dat vertalers een hekel hebben aan postediten omdat ze hierbij gereduceerd worden tot schoonmakers van een slechte automatische vertaling en niet langer zelf creatief aan de slag kunnen. Maar klopt dit beeld vandaag nog steeds?

De deelnemers in bovenvermeld onderzoek hadden weinig tot geen ervaring met postediten. Voor en na het onderzoek werd er naar hun attitude ten opzichte van postediten gepeild. Er werden onderling heel wat verschillen vastgesteld. De voornaamste redenen die de vertalers voor deelname opgaven om geen gebruik te maken van automatische vertaalsystemen, waren dat ze er geen kennis van hadden en dat de output van zulke systemen een vertaler in een bepaalde richting duwt. Manueel vertalen was volgens sommige vertalers een creatiever proces; andere vertalers vonden het dan weer fijn dat er bij het postediten al iets stond om te verbeteren, wat de 'angst voor het lege blad' leek weg te nemen.

Opvallend was het feit dat de attitude van de vertalers, en dan voornamelijk die van de professionele vertalers, positiever was ten opzichte van postediting na afloop van het experiment. Een van de deelnemers vatte het als volgt samen:

'Voor dit experiment stond ik bijzonder sceptisch tegenover alle automatische vertalingen. Ik dacht dat het niet veel zou helpen, dat het me té veel in een bepaalde richting zou duwen, dat het meer een last dan een hulp zou zijn. Maar uiteindelijk viel dat beter mee dan ik had verwacht. Af en toe waren er handige, goed gevonden suggesties, en uiteindelijk deed ik nog altijd met de tekst wat ik zelf wilde.'

Hel of hulp? _ _ _ _ _

Wetenschappelijk onderzoek lijkt uit te wijzen dat postediting een valabel alternatief is voor manueel vertalen, ook voor algemene teksttypes als krantenartikelen, waar geen speciaal getrainde systemen voor bestaan. Postediten is doorgaans sneller dan manueel vertalen, de uiteindelijke tekst moet niet aan kwaliteit inboeten en het proces zou ook minder vermoeiend zijn dan manueel vertalen.

De automatische vertaaloutput wordt echter nog niet door alle vertalers als een hulp gezien en de voorkeur van de meeste vertalers ging na deelname nog steeds uit naar manueel vertalen. Toch leken vertalers na het postediten meer inzicht te krijgen in de mogelijkheden die automatische vertalingen hen kunnen bieden.

Een niet onbelangrijk aspect is ook het geld dat een vertaler verdient bij het postediten ten opzichte van het vertalen. In de vertaalmarkt is het helaas zo dat een klant doorgaans heel wat minder betaalt voor die eerste vorm van vertalen, wat vertalers mogelijk afschrikt. Er is meer onderzoek nodig naar de effectieve tijdswinst bij het postediten op langere termijn om zo tot correcte prijzen te kunnen komen voor deze vertaalvariant.

De systemen van de toekomst _ _ _ _ _

De ontwikkeling van vertaaltechnologie staat niet stil. Hoewel er in bovenvermeld onderzoek gekeken wordt naar 'statisch' postediten (vertrekken van een onveranderlijke automatisch vertaalde tekst) bieden huidige vertaalsystemen¹ ook interactieve en adaptieve automatische vertalingen aan. Deze systemen leren van de aanpassingen die de vertaler tijdens het postediten maakt, zodat latere zinnen beter vertaald worden en de vertaler op den duur ook minder vaak ergerlijke fouten moet verbeteren. Ook de 'statische' vertalingen worden steeds beter, of dat wordt toch beweerd. Zo werkt het nieuwe systeem van Google Translate met neurale vertalingen, wat volgens Google², afhankelijk van het taalpaar, vertalingen van 55% tot 85% betere kwaliteit zou opleveren ten opzichte van het oude systeem. Google rolde het nieuwe systeem voor het Nederlands³ uit tijdens het schrijven van dit artikel, zodat het meteen getest kon worden op de teksten uit bovenvermeld experiment.

Fragment uit brontekst:

The theory that high temperatures fuel aggressive and violent behavior is only just beginning to be studied. Using examples ranging widely from road rage, ancient wars and Major League Baseball, scientists have taken early steps to quantify the potential influence of climate warming on human conflict.

Oorspronkelijke GT-vertaling:

De theorie dat hoge temperaturen brandstof agressief en gewelddadig gedrag is slechts het begin te worden bestudeerd. De hand van voorbeelden op grote schaal, variërend van Road Rage, oude oorlogen en de Major League Baseball, hebben wetenschappers vroeg stappen om de mogelijke invloed van de klimaatopwarming op de menselijke conflicten kwantificeren genomen.

Nieuwe GT-vertaling:

De theorie dat hoge temperaturen agressief en gewelddadig gedrag branden, beginnen pas te worden bestudeerd. Met behulp van voorbeelden die veel ritten van woedingen, oude oorlogen en Major League Baseball, hebben wetenschappers vroegtijdige stappen genomen om de potentiële invloed van klimaatopwarming op menselijk conflict te kwantificeren.

Beter? Misschien, al heeft ook dit fragment duidelijk nog nood aan postediting. In de toekomst moet dus zeker onderzocht worden op welke manier deze nieuwe neurale vertalingen en de interactieve vertaalomgevingen het vertaal- en posteditingproces verder beïnvloeden.

Noten

- ¹ Een voorbeeld van een adaptief en interactief vertaalsysteem is Lilt: <https://lilt.com/>
- ² Zie blogpost <https://research.googleblog.com/2016/09/a-neural-network-for-machine.html>
- ³ <https://nederland.googleblog.com/2017/04/grote-verbetering-voor-het-nederlands.html?m=1>

Literatuur

- Carl, M., B. Dragsted, J., Elming, D. Hardt en A.L. Jakobsen (2011), The process of post-editing: A pilot study. In: B. Sharp, M. Zock, M. Carl en A. L. Jakobsen (red.), *Proceedings of the 8th International NLP/PCS Workshop*. Frederiksberg C: Samfundslitteratur, blz. 131-142.
- Daems, J. (2016), *A translation robot for each translator? A comparative study of manual translation and post-editing of machine translations: process, quality and translator attitude*. Gent: Universiteit Gent? Onuitgegeven proefschrift.
- Garcia, I. (2011), Translating by post-editing: is it the way forward? In: *Machine Translation*, 25, blz. 217-237.

Finge, R. (2017, 19 april). Grote verbetering voor het Nederlands in Google Translate [Google productblog] – <https://nederland.googleblog.com/2017/04/grote-verbetering-voor-het-nederlands.html?m=1>

Guerberof, A. (2009), *Productivity and quality in MT post-editing*. Paper presented at the MT Summit XII Beyond Translation Memories Workshop (WS3). Ottawa, Ontario, Canada.

Koehn, P. (2009), A Process Study of Computed Aided Translation. In: *Machine Translation*, 23, blz. 241-263.

Le, Q. & M. Schuster (2016, 27 september). A Neural Network for Machine Translation at Production Scale [Google Research Blog] – <https://research.googleblog.com/2016/09/a-neural-network-for-machine.html>

Plitt, M. en F. Masselot (2010), A Productivity Test of Statistical Machine Translation Post-Editing in a Typical Localisation Context. In: *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, 93, blz. 7-16.

Zhechev, V. (2014), Analysing the Post-Editing of Machine Translation at Autodesk. In S. O'Brien, L. W. Balling, M. Carl, M. Simard en L. Specia (red.), *Post-editing of Machine Translation: Processes and Applications* Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, blz. 2-23.

Joke Daems werkt als doctor-assistent voor het departement Vertalen, Tolken en Communicatie (faculteit Letteren en Wijsbegeerte) van de Universiteit Gent. Als onderzoeker is ze verbonden aan de onderzoeksgroep LT³ (Language and Translation Technology Team, lt3.ugent.be). Daarnaast biedt ze ondersteuning aan het Ghent Centre for Digital Humanities (www.ghentcdh.ugent.be) op vlak van digitale tekstanalyse.

e-mail: joke.daems@ugent.be

Hoe effectief zijn universitaire toelatingsvoorwaarden voor internationale studenten?

Bart Deygers

Het is anno 2017 heel normaal om internationale studenten met een andere moedertaal niet zomaar toe te laten tot universitaire studies. Bijna overal ter wereld worden talige criteria gebruikt om te beslissen of deze studenten zich kunnen inschrijven. Een dergelijk beleid berust op de veronderstelling dat een bepaald taalniveau nodig is om succesvol te kunnen deelnemen aan het academische leven.

Het principe om talige criteria te gebruiken om de toelating van internationale studenten te controleren is ondertussen zo ingeburgerd dat het nog nauwelijks in vraag gesteld wordt. Toch blijft het goed om zelfs de meest courante praktijken kritisch te bevragen. Het doel van dit onderzoek was dan ook om na te gaan of het toelatingsbeleid van Vlaamse universiteiten in staat is om een onderscheid te maken tussen studenten die taalvaardig genoeg zijn voor de taal van universiteit, en studenten die dat nog niet zijn.

Toelatingsvoorwaarden voor internationale studenten

Als we de taalrichtlijnen van Vlaamse en Nederlandse universiteiten vergelijken, zijn de taalrichtlijnen aan Vlaamse instellingen behoorlijk strikt. Zowel in bachelor- als in masterprogramma's zijn er duidelijke quota die tot doel hebben het Nederlands als academische onderwijstaal te handhaven. Tegelijkertijd worden Vlaamse universiteiten steeds internationaler, en bestaat de studentenpopulatie voor een steeds groter gedeelte uit buitenlandse studenten wier moedertaal niet het Nederlands is. Het gevolg van de combinatie van taalquota en toenemende internationalisering is dat een groeiend percentage studenten les krijgt in een taal die niet hun moedertaal is. Om ervoor te zorgen dat zij het les- en leer materiaal kunnen begrijpen, hebben de vijf Vlaamse universiteiten talige toelatingsvoorwaarden opgesteld.

De centrale eis voor niet-Nederlandstalige internationale studenten zonder einddiploma van het Nederlandstalig secundair onderwijs is dat ze beschikken over een B2-niveau op het *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen*. Een taalleerder op dat niveau zou in staat moeten zijn om de belangrijkste ideeën van een complexe tekst te begrijpen, om vloeiend en spontaan in interactie te treden met moedertaalsprekers, om duidelijke gedetailleerde teksten te schrijven, en om een gedegen argumentatie te produceren.

De manier waarop een internationale student kan bewijzen over het gevraagde taalniveau te beschikken, varieert enigszins van instelling tot instelling, maar er zijn drie centrale elementen die in elk toelatingsreglement voorkomen:

- minstens één leerjaar in het Nederlandstalig secundair onderwijs succesvol afgerond hebben, of;
- minstens 60 *credits* behaald hebben in het Nederlandstalig hoger onderwijs, of;
- geslaagd zijn voor een B2-taaltoets.

De twee B2-toetsen die door elke Vlaamse universiteit aanvaard worden, zijn STRT en ITNA. STRT (*Educatief Startbekwaam*) is een

B2-examen van de Nederlandse Taalunie dat wereldwijd wordt afgenomen. Het is een taakgericht examen dat specifiek gericht is op internationale studenten die willen starten in het Nederlandstalig hoger onderwijs. ITNA (*Interuniversitaire Taaltest Nederlands voor Anderstaligen*) is een toets die ontwikkeld wordt door een consortium van Vlaamse universitaire talencentra. Het schriftelijke deel van de toets is computergestuurd en bevat voornamelijk meerkeuzevragen en korte open vragen. Het mondelinge gedeelte bevat dezelfde taken als het mondelinge gedeelte van STRT, namelijk een presentatietoets en een argumentatietoets.

Op basis van de gemeenschappelijke toelatingsvoorwaarden werden falsifieerbare beleidsassumpties geformuleerd, en die assumpties werden vervolgens empirisch onderzocht. In wat volgt worden de resultaten van het onderzoek kort toegelicht.

Is B2 voldoende?

In het beleid van iedere Vlaamse universiteit is het B2-niveau dé centrale sleutel tot toelating. Maar biedt dat niveau wel garantie op voldoende taalvaardige studenten? In ieder geval is de Vlaamse B2-eis niet uitzonderlijk, want B2 is veruit het meest gebruikte talige toelatingsniveau aan Europese universiteiten. Uit een bevraging bij 28 Europese regio's met een autonoom onderwijsbeleid blijkt dat er in 22 van die regio's ERK-gerelateerde toelatingscriteria gebruikt worden, en 20 van die regio's gebruiken B2 als drempel. Uit diezelfde bevraging bleek echter ook dat de keuze voor B2 niet noodzakelijk berust op empirisch onderzoek. Integendeel, B2 blijkt heel vaak gekozen te worden als toelatingsniveau, gewoon omdat het B2 is, en omdat andere universiteiten het al gebruikten. Ook in Vlaanderen lijkt B2 het toelatingsniveau geworden te zijn zonder duidelijke empirische grond. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat het B2-niveau niet steeds helemaal strookt met de talige vereisten van de realiteit.

Uit onderzoek onder Vlaamse academici bleek dat het B2-niveau onvoldoende geacht werd voor luisteren en lezen. De taal die gebruikt wordt tijdens lessen en in cursusmateriaal overstijgt het B2-niveau ruim. Volgens de academici volstaat het B2-niveau wel

als startniveau voor de productieve vaardigheden (schrijven en spreken dus). Hetzelfde bleek uit twee longitudinale studies met in totaal 31 internationale niet-Nederlandstalige studenten: hoewel alle studenten een B2-certificaat hadden behaald, was geen enkele student in staat om van bij het begin de lessen te begrijpen. Het grootste probleem was uitspraak: de internationale studenten struikelden over het accent, de intonatie of de regionale tongval van proffen.

Betekent dit nu dat we het B2-niveau als toelatingsniveau beter laten varen en een hoger niveau eisen? Toch niet. Met de B2-drempel is de proportie valse negatieven ongeveer 1/20. Dat betekent dat per twintig studenten die STRT of ITNA afleggen, er gemiddeld 1 persoon toegang tot de universiteit ontzegd wordt, terwijl hij of zij wel academisch succes gekend zou hebben. Uit analyses blijkt dat het optrekken van de toelatingsvoorwaarde met één niveau – naar C1 dus – tot een pak meer valse negatieven zou leiden. Het lijkt veel interessanter en constructiever om te werken met een gedifferentieerde aanpak. In plaats van éénzelfde niveau te eisen voor alle vaardigheden, zou het mogelijk beter zijn om de eisen per vaardigheid af te stemmen op de reële eisen. Een C1-niveau vragen voor luister- en leesvaardigheid bijvoorbeeld, zou er misschien voor kunnen zorgen dat internationale studenten zich van bij het begin kunnen handhaven in de les. Voor spreken en schrijven is er geen directe nood om naar C1 te gaan.

Zijn de taaltoetsen representatief? _ _ _ _

Als twee toetsen universeel aanvaard worden als toelatingsbewijs voor Nederlandstalige universitaire opleidingen mag men veronderstellen dat die toetsen ook representatief zijn voor de doelcontext. In dit onderzoek bekeken we hoe sterk de taken van STRT en ITNA parallel lopen met de talige taken die beginnende studenten in Vlaamse universiteiten krijgen.

Om dit na te gaan, werden academici en internationale studenten bevroegd over de talige vaardigheden die volgens hen essentieel zijn voor studenten die starten aan een Vlaamse universiteit. Tabel 1 toont welke vijf vaardigheden beide groepen respondenten het belangrijkste vonden. Twee vaardigheden komen terug bij beide groepen: *lesnotities maken* en *logisch argumenteren*. Interessant genoeg zijn er ook twee vaardigheden die door beide groepen als onbelangrijk bestempeld werden voor beginnende studenten: *grafieken en tabellen beschrijven* en *presentaties geven*.

	Academici	Internationale studenten
1	Ideeën helder verwoorden	Academische woordenschat begrijpen
2	Inzicht hebben in coherentie	Impliciete boodschap begrijpen
3	Lesnotities maken	Wetenschappelijke tekst begrijpen
4	Logisch argumenteren	Logisch argumenteren
5	Grammaticale correctheid	Lesnotities maken

Tabel 1. Belangrijkste talige vaardigheden voor beginnende studenten

Maar zijn STRT en ITNA nu representatief voor hun doelcontext? Wel, enigszins. Hoewel zowel STRT als ITNA sterk inzetten op bepaalde vaardigheden die door academici of studenten als belangrijk gezien worden, zijn er toch enkele discrepanties te bespeuren. *Lesnotities maken* bijvoorbeeld, komt bij ITNA niet aan bod. STRT zet nogal sterk in op het kunnen beschrijven van grafieken en tabellen, en beide toetsen schenken relatief veel belang aan presentaties geven. Nochtans zijn die laatste twee vaardigheden volgens zowel studenten als docenten van minder belang voor beginnende studenten.

Zijn de toetsen equivalent? _ _ _ _ _

Equivalentie tussen twee taaltoetsen nagaan vraagt een uitgebreide statistische aanpak. Wie daar meer over wil weten, raadpleegt het best de studies die in de referentielijst vermeld worden. In deze bijdrage worden enkel de belangrijkste bevindingen besproken. Bondig samengevat: hoewel de correlatie tussen de STRT en ITNA-scores hoog is, kunnen we beide tests toch niet equivalent noemen.

Voor dit onderzoek legden 138 studenten STRT en ITNA af binnen dezelfde week. Wie hoog scoorde of net laag op de ene toets deed dat doorgaans ook op de andere. Studenten wiens taalvaardigheid echter niet uitgesproken sterk of zwak was, kregen soms een beïndrukkend andere score. In één op vier gevallen is het dan ook zo dat de toetsen een ander zak/slaag-oordeel geven, en globaal genomen blijken meer studenten te slagen voor STRT dan voor ITNA. Dat betekent echter niet dat de ene toets een betere voorspeller zou zijn voor academisch succes dan de andere. De voorspellende waarde van beide toetsen is ongeveer gelijk.

Halen Vlaamse studenten het B2-niveau? _

Het toelatingsbeleid stelt dat mensen die minstens één jaar in het Nederlandstalig secundair onderwijs afgerond hebben, of mensen die een diploma uit het Nederlandstalig secundair onderwijs hebben aan de B2-taalvoorwaarde voldoen. We vroegen ons echter af of de veronderstelling wel klopt. Om deze vraag te beantwoorden werd een analyse gemaakt van de scores van drie groepen studenten op de schriftelijke STRT toets: (1) Vlaamse studenten uit het eerste jaar Handelswetenschappen aan de KU Leuven, (2) internationale niet-Nederlandstalige studenten die in hun thuisland Nederlands gestudeerd hebben, en (3) internationale niet-Nederlandstalige studenten die in Vlaanderen Nederlands gestudeerd hebben.

Uit de resultaten bleek dat de Vlaamse studenten het als groep beter doen dan beide groepen internationale studenten (zie Tabel 2). Toch haalde 11% van de Vlaamse deelnemers het B2-niveau niet. Opvallend genoeg doen de Vlaamse studenten het enkel significant beter op vlak van woordenschat en – in mindere mate – grammatica. Op vlak van coherentie en spelling zijn de verschillen tussen Vlaamse en internationale studenten minimaal, en wat betreft inhoud scoren de internationale studenten zelfs wat beter.

Vlaamse studenten	89% geslaagd
Internationaal L2 (thuisland)	70% geslaagd
Internationaal L2 (Vlaanderen)	43% geslaagd

Tabel 2. Slaagpercentage op B2-toets

Het klinkt wat contra-intuïtief, maar binnen de groep internationale studenten haalt de groep die Nederlands studeerde in Vlaanderen beduidend lagere scores dan de groep die dat in hun thuisland deed. Een mogelijke reden hiervoor is dat internationale studenten in Vlaanderen vaak behoorlijk snel Nederlands onder de knie willen hebben, omwille van financiële en organisatorische redenen. Doordat ze de taal in korte tijd willen studeren, zijn ze talig wel eens minder sterk dan hun collega's die zich het Nederlands eigen hebben gemaakt buiten het Nederlandse taalgebied. Wat er ook van zij, deze studie toont aan dat men niet kan veronderstellen dat alle Vlaamse studenten voldoen aan de talige eisen die gelden voor internationale studenten.

Worden internationale studenten taalvaardiger door naar de les te gaan?

Wanneer het duidelijk is dat niet alle internationale studenten zich van bij het begin kunnen redden, dan nog zou men kunnen veronderstellen dat deze studenten zich uiteindelijk wel zullen redden omdat ze in een Nederlandstalige context studeren. Doordat ze elke dag les krijgen in het Nederlands en doordat ze leven in een Nederlandstalige context, kunnen we ervan uitgaan dat hun Nederlands verbetert. Toch?

Toch niet. Hoewel volkswijsheden en beleidsmakers wel eens anders durven beweren, is er bitter weinig overtuigend wetenschappelijk bewijs dat een taalbad werkt, tenzij er expliciete taalondersteuning aan gekoppeld wordt, of tenzij er veel gecommuniceerd wordt in de doeltaal. Dat blijkt ook uit deze studie: na acht maanden Nederlandstalig universitair onderwijs in Vlaanderen kon er geen vooruitgang vastgesteld worden op vlak van Nederlandse taalvaardigheid. Een heel belangrijke verklaring hiervoor lijkt te liggen in een gebrek aan sociaal contact met moedertaalsprekers. Na acht maanden hadden de meeste internationale studenten uit dit onderzoek nauwelijks Vlaamse vrienden. Ze hadden bijgevolg heel weinig kansen om Nederlands te spreken en ze gebruikten de taal slechts zelden actief.

Conclusie

Dit onderzoek had tot doel enkele belangrijke assumpties die aan de basis liggen van het toelatingsbeleid van Vlaamse universiteiten onder de loep te nemen. Uit de resultaten blijkt dat lang niet alle veronderstellingen empirisch hard te maken vallen. De toelatingscriteria bieden geen garantie op studenten die voldoende taalvaardig zijn, en ze garanderen evenmin dat studenten die *niet* toegelaten worden niet taalvaardig genoeg zouden zijn.

Is het Vlaamse beleid dan uitzonderlijk slecht? Zeker niet. Geen enkele toelatingsprocedure kan waterdicht zijn, en alle beleid is

een combinatie van assumpties, pragmatische keuzes en wetenschappelijke inzichten. In veel opzichten is de situatie in Vlaanderen representatief voor de situatie in heel Europa, maar dat neemt natuurlijk niet weg dat er ruimte is voor verbetering.

Op basis van dit onderzoek is de belangrijkste tip voor beleidsmakers aan Vlaamse universiteiten om in te zetten op sociale en talige ondersteuning van internationale studenten. Nu hebben die vaak een erg beperkt sociaal netwerk. Daarnaast zouden universiteiten kunnen nagaan of het mogelijk is om curriculaire taalondersteuning te bieden tijdens het studietraject van internationale studenten. Aannemen dat taalvaardigheid vanzelf groeit door naar de les te gaan, lijkt immers toch wel wat riskant.

Literatuur

Deygers, B. (2017). A year of highs and lows. Considering contextual factors to explain L2 gains at university. In: *The Modern Language Journal* (te verschijnen).

Deygers, B. (2017). University entrance language tests: examining assumed equivalence. In: J. Davis, J. Norris, M. Malone, T. McKay, en Y. Son (red.), *Useful Assessment And Evaluation In Language Education*. Washington, D.C.: Georgetown University Press (in druk).

Deygers, B., K. Van den Branden en E. Peters (2017). Checking assumed proficiency: Comparing L1 and L2 performance on a university entrance test. In: *Assessing Writing*, 32, blz. 43–56.

Deygers, B., K. Van den Branden en K. Van Gorp (2017). University entrance language tests: a matter of justice. In: *Language Testing* (in druk, online beschikbaar in voorpublicatie).

Deygers, B., K. Van Gorp en T. Demeester (2017). The B2 level and the dream of a common standard. In: *Language Assessment Quarterly* (in druk).

Deygers, B., B. Zeidler, D. Vilcu en C.H. Carlsen (2017). One framework to unite them all? The use of the CEFR in European university entrance policies. In: *Language Assessment Quarterly* (in druk, online beschikbaar in voorpublicatie).

Bart Deygers werkt aan het Centrum voor Taal en Onderwijs (KU Leuven) en rondde onlangs het proefschrift 'Assessing high-stakes assumptions' af. Daarin onderzocht hij de effectiviteit van het Vlaamse universitaire toelatingsbeleid voor internationale studenten. Hij publiceert en presenteert frequent en graag over zijn grootste onderzoeksinteresses: taaltoetsen, sociale rechtvaardigheid en validiteit.

e-mail: bart.deygers@kuleuven.be

Columbus in Brussel

Tex van Berlaer

Onlangs kuierde ik door de Brusselse straten. De buurt rondom het treinstation voldeed aan mijn verwachtingen: ongeduldige auto's, gejaagde voetgangers en een kakofonie aan talen. De zon scheen daarentegen onverwacht hard voor de tijd van het jaar. Zelfs een dakloze lag zichtbaar comfortabel te soezen in de maartse zonnestrallen. De sfeer kreeg iets zuiders, alsof Brussel besloten had om enkele honderden kilometers zuidwaarts neer te strijken. Allicht was het die gedachte die mijn aandacht vestigde op de straatnaam van de hellende weg die ik beklom. Koloniënstraat, zo stond er geschreven, met het politiek-juridisch correcte equivalent in het Frans erboven. Tiens, dacht ik, zou het woord 'kolonie' iets te maken hebben met de zuidere ontdekingsreiziger Christoffel Columbus (Cristóbal Colón in het Spaans)? Immers, zijn ontdekkingen zorgden ervoor dat meerdere Europese mogendheden koloniën konden stichten. Zo gaf de Genuees de wereldgeschiedenis een flinke draai. Voor zulke inspanningen dankt men wel eens in de vorm van woorden en straten.

Want laten we wel wezen, de naam van de zeevaarder (die het tijdelijke voor het eeuwige wisselde in 1506) waart nog altijd rond. Er is zelfs een heel land naar de man vernoemd. 'Het land van Columbus baadt in heldenbloed', zingen de Colombianen iedere keer wanneer de klanken van het nationaal volkslied resoneren. In Costa Rica betaalt men dan weer met de colon. Een treffend eerbetoon voor de man die het begin betekende voor de zilvervloeten, die van Spanje een wereldmacht maakten. Enigszins ironisch ook, aangezien veel edelmetalen net uit de Costa Ricaanse kolonie werden gehaald – of gestolen. Die zelfverrijking lag trouwens aan de basis van een opvallend voorstel van een Catalaanse politieke partij. Zij pleitte onlangs voor de verwijdering van het beroemde standbeeld van Columbus aan de Ramblas in Barcelona. Een half millennium na zijn dood blijft de man voor controverse zorgen.

En te zeggen dat Columbus niet eens beseftte dat hij op een onbekend continent was gestoten. Tot op zijn laatste dag dacht hij verkeerdelijk het uiterst oostelijke punt van Azië te hebben bereikt. Zijn zoon Fernando trachtte nadien de publieke opinie ervan te overtuigen dat Christoffel wel degelijk wist dat hij een Nieuwe Wereld ontdekt had. De witwasoperatie bleek tevergeefs, maar de merites van zijn vader blijven overeind. Zo leeft Columbus zelfs voort in een zegswijze die hoegenaamd niets te maken heeft met zeevaart. 'Het ei van Columbus' is vandaag een kleurrijke omschrijving van een simpele oplossing voor een ogenschijnlijk moeilijk probleem. Ondertussen weten we dat het verhaal waarop de uitdrukking gebaseerd is waarschijnlijk nooit heeft plaatsgevonden. Gelukkig is die nieuwe blamage Fernando bespaard gebleven.

Nu we het toch over gevoelige onderwerpen hebben: zou de Genuees iets te maken hebben met de colon, een deel van de dikke darm dat begint bij de dunne darm en eindigt in het rectum?

Niets is minder waar, want die medische term stamt van het Griekse 'kolon', dat '(onder-)deel' betekent. Hangt de naam Columbus dan niet samen met dat Griekse woord? De herkomst blijkt elders te liggen en klinkt op de koop toe mooier. 'Columbus' betekent 'duif' in het Latijn. Alsof Christoffel in de wieg gelegd was om zijn vleugels uit te slaan en de wereld op zijn eigen manier te ontdekken.

Kolonie, kolonialisme en Koloniënstraat, zijn al deze woorden dan indirect verbonden met columbus, de duif? Helaas, Columbus is nog springlevend, maar in deze etymologie heeft hij niets te zoeken. 'Kolonie' stamt immers van het Latijnse 'colonia', dat op zijn beurt teruggaat op 'colere', wat zoveel betekent als 'bewonen'. De stad Keulen kent een gelijkaardige herkomst: tijdens de Romeinse overheersing werd het Germaanse stadje als persoonlijke keizerlijke kolonie bestempeld. Colonia, ik had het moeten weten. Mijn oud-leerkracht Latijn zal het me niet in dank afnemen. Ach, ik troost me met de gedachte dat ik de eerste noch de enige ben die zich danig vergist heeft. Nietwaar, Christoffel?

Tex van Berlaer studeerde politieke wetenschappen aan de Universiteit Antwerpen en wil daar nu een master Journalistiek aan toevoegen. Hij schrijft geregeld voor online media, meestal over politiek in het algemeen en in het bijzonder over Latijns-Amerika.

e-mail: tex.vanberlaer@student.kuleuven.be

Opzienbarende ontdekkingen over taal

Miet Ooms

Dertig. Met zoveel 'opzienbarende ontdekkingen' over taal laten Sterre Leufkens en Marten van der Meulen ons kennismaken. Het doel? Laten zien dat taalwetenschap veel meer en vooral anders is dan wat gerommel aan de spelling en voorschrijven hoe taal hoort te zijn. Taal is spannend, taal is boeiend en taal is leuk, daar komt het ongeveer op neer. Maar zijn die ontdekkingen dan echt zo opzienbarend, of is het gewoon een klikaasje dat de lading niet dekt?

Het boekje laat in ieder geval heel veel onderwerpen de revue passeren. Taalverwerving in de moederschoot, gebarentaal, de invloed van taal op geurgewaarwording, jongerentaal op sociale media, dt-fouten, dialecten, prototypische woorden, grammatica, straattaal, de auteur van het Wilhelmus, het komt allemaal aan bod. En niet alleen dat. Elk stukje is heerlijk vlot geschreven, waardoor al die brokjes taalwetenschap ook heel toegankelijk zijn voor iedereen met ook maar een snippertje interesse. Dat op zich is al een prestatie, want het gaat meestal over behoorlijk complexe materie. Bovendien blijft geen enkel verhaal te oppervlakkig, zodat het interessant blijft.

Sterre Leufkens en Marten van der Meulen bloggen al enkele jaren over taal en taalwetenschap. Hun blog is ontstaan uit een vorm van frustratie om de algemene berichtgeving rond taal. Zelf omschrijven ze het in hun inleiding als volgt: 'Het viel ons op dat mensen allerlei grote en vaak negatieve uitspraken deden ('Jongeren kunnen niet spellen!', 'Onze taal verloedert!', 'Ik ben de baas van taal'), zonder dat ze die uitspraken onderbouwden. Als ze dat wel hadden gedaan, bijvoorbeeld door wetenschappelijk onderzoek aan te halen, dan zouden ze er al snel achter komen dat die beweringen niet klopten.' Daarom besloten ze dat zij, taalwetenschappers, het Nederlandse publiek beter bekend wilden maken met wat de taalwetenschap echt ontdekt heeft. En dat was het begin van De Taalpassie van Milfje. 'Milfje' staat hier voor Milfje Meulskens, het gedeelde pseudoniem van het duo dat ook als auteursnaam op het boekje prijkt. Milfje hanteerde vanaf het begin een heel eigen, lichtvoetige, vrolijke stijl die meteen de aandacht trok. Die stijl vinden we ook terug in *Opzienbarende ontdekkingen*. De twee Milfjes zijn nog steeds gek van taal en stralen dat enthousiasme nog steeds met volle overtuiging uit. Maar je merkt wel dat ze in dit boekje niet zo voluit gaan als op de eigen blog. De onderwerpen zijn beter afgebakend, ze worden wat verder uitgediept en de uitdagende houding die Milfje soms in haar blog aanneemt, heeft

het boek niet gehaald. Dus: geen anglicisme van het jaar, geen 'hoera, we maken zelf ook taalfouten en dat is niet erg', maar wel bijvoorbeeld een uitleg bij hoe het komt dat we allemaal dt-fouten maken, ook als we de regels helemaal in de vingers hebben. Milfje is volwassen geworden. Of hoe het komt dat een boek bij *Van Dale* nu eenmaal aan andere regels is onderworpen dan een eigen blog met een rebelse insteek.

Opzienbarende ontdekkingen over taal is een aanrader voor iedereen die graag wil meer wil weten over het verschijnsel taal in al zijn facetten. Voor de student die zich afvraagt wat hij zich bij taalwetenschap moet voorstellen, voor de leek die taal interessant vindt, voor de taalprofessional die graag wil weten waar de taalwetenschappers tegenwoordig mee bezig zijn en voor taalwetenschappers die graag eens komen neuzen bij hun collega's. Ik hoop in ieder geval dat dit het eerste deel is van een lange reeks. Want, zoals ze zelf zeggen, er zijn nog heel wat opzienbarende ontdekkingen die het boek *nét* niet gehaald hebben.

Milfje Meulskens, Opzienbarende ontdekkingen over taal. Utrecht/ Antwerpen: Van Dale, 2017. ISBN 9789460773280 (boek). ISBN 9789460773297 (e-book). 128 blz., 12,50 euro (boek), 7,99 euro (e-book).

De taalles gaat digitaal

Steven Delarue

Computers, laptops, iPads en slimme telefoons: digitale technologie heeft de laatste jaren niet alleen de wereld veroverd, maar ook het klaslokaal. Zowat elke leerling heeft tegenwoordig een eigen smartphone op zak, en hoewel dat op het gebied van klasmanagement de nodige uitdagingen kan opleveren, zorgt dat ook voor grote didactische mogelijkheden. Maar hoe pak je dat precies aan, digitaal werken in de taalklas? Met het boek *Digitaal. Werkvormen voor het talenonderwijs* reiken auteurs Masja Mesie, Guus Perry en Patricia Rose een vijftigtal praktische werkvormen aan waarmee docenten meteen aan de slag kunnen in hun MVT- of NT2-klas. De drie samenstellers zijn gepokt en gemazeld in het talenonderwijs, en geven ook al geruime tijd trainingen over taalleren met behulp van ICT.

Digitale middelen inzetten in de taalklas is een win-win, zo betogen de auteurs in het voorwoord van het boek. Ze kunnen je leven als taaldocent makkelijker maken, en creëren voor de leerlingen niet alleen meer leerplezier, maar ook een hogere leeropbrengst. Bovendien krijg je op die manier als docent de kans om alle leerlingen bij de les te betrekken, in plaats van enkel diegenen die mondig en extravert zijn. Tegelijk beseffen de auteurs dat ICT in de loop der jaren bij sommigen een negatieve bijklank heeft gekregen: soms worden digitale tools inadequaat ingezet, en zijn ze veeleer een 'leukigheidje' bij een niet meteen betekenisvolle taak. In dit boek gaan de auteurs echter voor taken die 'lief en attractief' zijn, waarbij lief een acroniem is voor *levensecht, inhoudsgericht, efficiënt en functioneel*. Pas als opdrachten aan die criteria voldoen – en daarnaast ook voldoende aantrekkelijk zijn voor leerlingen – zijn ze voor de auteurs dus betekenisvol.

Dat belang van betekenisvolle werkvormen wordt in het boek ook onderstreept door een theoretisch hoofdstukje, waarin een aantal modieuze theorieën naar boven worden gehaald die het onderwijs de laatste jaren stormenderhand hebben veroverd. Tekenen present: de meervoudige-intelligentiegebieden van Howard Gardner, de taxonomie van Bloom en de 21ste-eeuwse vaardigheden. Verschillende onderwijsdeskundigen zetten tegenwoordig vraagtekens bij diverse aspecten van deze modellen, maar daarvan in het boek geen spoor. De toelichting wordt telkens kort gehouden, en wordt actief betrokken op ICT. Handig voor MVT- en NT2-docenten is dat de inhoud van het boek duidelijk gekaderd wordt in het Europese Referentiekader (ERK), zodat docenten kunnen inspelen op het niveau van hun leerlingen.

Een tweede hoofdstuk spitst zich toe op klasmanagement. Een keuze die ingegeven is door de praktijkervaring van de auteurs, wellicht, want voor veel docenten is net dat een drempel om actief aan de slag te gaan met digitale tools: zorgt ICT in de klas er niet voor dat leerlingen sneller afgeleid zijn? Duurt het niet érg lang voor je je weg vindt in een tool of app? Wat met zaken als privacy en copyright? Blijft er wel genoeg tijd over voor het oefenen van de taal? De auteurs proberen docenten gerust te stellen, maar benadrukken wel dat je als leerkracht goed moet nadenken over welke rol je in de klas speelt (zie je leerlingen als co-teachers, die jou en elkaar kunnen helpen!) en over duidelijke spelregels en afspraken voor het gebruik van ICT in de klas. Het hoofdstuk biedt dan ook veel nuttige én noodzakelijke informatie, maar is qua structuur een rommeltje – net omdat de auteurs er te veel in willen proppen: ze breken een lans voor feedback met daarbij enkele criteria, ze geven een lijstje met tips voor het werken met digitale tools (dat overigens beter had gewerkt in de vorm van een checklist of rubric bij het uitwerken van opdrachten), ze sommen manieren op om te variëren en te differentiëren, ze geven tips voor netiquette, enzovoort. Het hoofdstukje voelt zo wat aan als 'gehakt stro', zonder leidraad.

Die leidraad is er gelukkig wél bij wat volgt: de vijftig werkvormen, voorafgegaan door een duidelijke leeswijzer in woord en in beeld. Die leeswijzer, die we ook al terugvonden in het boek rond differentiëren in de taalklas dat vorig jaar bij Coutinho verscheen (zie het vorige nummer van *Over taal*, maart-april 2017 voor een recensie), is weldoordacht en inzichtelijk vormgegeven. De vijftig werkvormen worden op een overzichtelijke manier gepresenteerd, ingedeeld in de categorieën 'Tekst', 'Beeld', 'Audio', 'Film' en '(Inter)actief'. In de rechtermarge wordt elke werkvorm ook gekoppeld aan de vaardigheden die aan bod komen (spreken, lezen, schrijven, gesprekken voeren, kijken/luisteren en woordenschat). Daarbij valt trouwens op dat schrijven bovengemiddeld vaak aan bod komt in dit boek, terwijl pakweg kijken en luisteren veel minder aandacht krijgen. Bij de werkvormen krijg je telkens een overzicht van o.a. het doel van de activiteit, wat je precies nodig hebt, hoeveel tijd er

in de organisatie en de voorbereiding kruipt. De voordelen van de gebruikte tool worden besproken, net als de verschillende stappen die je moet zetten en een aantal concrete lesvoorbeelden. Een pluspunt is dat die lestips telkens aan een specifiek ERK-niveau worden gekoppeld. De lezers krijgen enkele tips om te variëren en te differentiëren, en vinden ook telkens een koppeling van de werkvorm aan de relevante interessegebieden van Gardner, de taxonomie van Bloom en de 21ste-eeuwse vaardigheden – voor wie dat nuttig zou vinden.

Wie de aangeboden werkvormen in het boek kritisch bekijkt, zal weinig opdrachten tegenkomen die écht vernieuwend zijn. Een blog, wiki of woordwolk – de drie taken waarmee het boek opent – gaan intussen al ettelijke jaren mee en schreeuwen niet meteen '2017'. Bij verschillende opdrachten is ook niet meteen duidelijk hoe ze voldoen aan de vooropgestelde 'lief-en-attractief'-criteria: in de werkvorm 'Flessenpost' moeten leerlingen bijvoorbeeld tweeten over zaken die hen ergeren en verbazen, met de hashtag #ergernis of #verbazing erbij. Dat wordt dan wel meteen aan allerlei interessegebieden en vaardigheden voor deze eeuw gekoppeld, maar hoe vernieuwend is dat allemaal? En is Twitter in dit soort opdrachten wel écht meer dan louter een leukigheidje? De meerwaarde is niet altijd even aantoonbaar, en sommige werkvormen – genre 'verzin een verhaal bij deze ringtone' – lijken er vooral bij te zijn gesleurd om het vooropgestelde aantal van 50 te halen.

Dat neemt niet weg dat dit boek wel degelijk een handig basiswerk kan zijn, zij het vooral voor docenten die weinig tot geen ervaring hebben met digitale leermiddelen en ICT-tools, en geen idee hebben hoe ze daaraan kunnen beginnen. Wie het in Keulen hoort donderen als het over mindmaps, infographics, geocaching, QR-codes en pecha kucha's gaat, vindt in dit boek een gedegen en goed gestructureerde praktijkgids om de eerste digitale stappen mee te zetten. Achteraan in het boek wordt ook een lijst opgenomen met nuttige websites, tools en apps, waar docenten meteen mee aan de slag kunnen. Gevorderde gebruikers zullen echter weinig nieuwe dingen oppikken – al vond ik de lesvoorbeelden met een 'rad van fortuin'-app (blz. 46) behoorlijk slim gevonden, en was ook het lesidee om rond *chindogu's* (blz. 90) of 'nutteloze uitvindingen' te werken goed bedacht.

Wat *Digitaal* vooral aantoont, los van hoe innovatief bepaalde tools of apps al dan niet zijn, is dat leerkrachten geen revolutie hoeven te ontketenen in de taalklas om (meer) met digitale technologie te gaan werken: met slechts een paar kleine ingrepen kunnen ze taallessen al meteen een stuk krachtiger én aantrekkelijker maken – en wie wil dat nu niet?

Masja Mesie, Guus Perry en Patricia Rose,
Digitaal. Werkvormen voor het talenonderwijs. Bussum: Coutinho,
2017, ISBN 978-90-469-0551-7,
150 blz., 24,50 euro.

Beeldwoordenboeken voor op reis

Filip Devos

Speciaal voor op reis heeft Van Dale Uitgevers dit jaar beeldwoordenboekjes op de markt gebracht die letterlijk en figuurlijk uiterst handig zijn: ze passen makkelijk in je broekzak of reistas (alle boekjes hebben een klein formaat (145 mm x 110 mm x 9 mm)) en je kunt er snel duidelijk mee maken wat je wil zeggen. Door de beelden én de handige index in twee talen vind je dus snel het juiste woord in de vreemde taal. Voor de volgende tien talen zijn de 'beeldwoordenboeken op reis' beschikbaar: Nederlands, Engels, Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Portugees, Arabisch, Turks en Russisch. Alle delen tellen 144 pagina's en kosten 8 euro.

Deze beeldwoordenboekjes – we illustreren een en ander aan de hand van dat van het Spaans – bevatten alle zo'n 1500 veelvoorkomende woorden uit alle terreinen van het dagelijks leven. Ze zijn ingedeeld in negen centrale thema's: 'Familie en vriendschap / Familia y amistad', 'Woning en huishouden / Vivienda y hogar', 'Weg- en spoorverkeer / Carretera y rail', 'Eten en drinken / Comer y beber', 'Gezondheid en lichaamsverzorging / Salud e higiene personal', 'Werk en communicatie / Trabajo y comunicación', 'Kleding / Ropa', 'Nooddiensten / Servicios de emergencia' en 'Geld, getallen en tijd / Dinero, numeros y tiempo'. De hoofdrubrieken krijgen nog subrubrieken. Onder 'Eten en drinken' vind je bijvoorbeeld 'Dierlijke producten', 'Groenten', 'Fruit', 'Kruiden en sauzen', 'Brood', 'Dranken', 'De snelle hap', 'Servies en bestek', 'De voeding' en 'De supermarkt'. Daarna volgen een Spaans en een Nederlands register op alle vermelde woorden.

De boekjes zijn dus zeer toegankelijk: je kunt zoeken via de afbeelding in de hoofdrubrieken of -domeinen (met het Nederlandse en het vreemde woord voor de afbeelding), via het vreemde woord in het register of via het Nederlandse woord in het register. Naast de koppeling van beeld en woord zijn ook lijstjes met de vertaling van niet-afgebeelde woorden, zinnestjes of begrippen opgenomen.

het bankbiljet
el billete

de munt
la moneda

de valuta
la divisa

de creditcard
la tarjeta de crédito

de geldautomaat
el cajero automático

geld storten
ingresar dinero

geld opnemen
retirar dinero

de rekening
la factura

Kan ik dit wisselen?	¿Podría cambiarme este dinero?
Wat is de huidige wisselkoers?	¿A cómo está el curso actual?
Ik wil graag een rekening openen.	Querría abrir una cuenta.
het bedrag	el importe
de provisie	la comisión
het wisselkantoor	la casa de cambio

het overschrijvingsformulier
el formulario de transferencia

DE BANK – EL BANCO

105

GELD, GETALLEN EN TIJD – DINERO, NÚMEROS Y TIEMPO

het water
el agua

het sinaasappelsap
el zumo de naranja

de cola
la Coca-Cola®

het bier
la cerveza

de rode wijn
el vino tinto

de witte wijn
el vino blanco

de kruidenthee
la infusión de hierbas

de koffie
el café

de koffie om mee te nemen
el café para llevar

het theezakje
la bolsita de té

de beker
el vaso de café

de/het deksel
la tapa

de (mv) theeblaadjes
las hojas de té

DRANKEN – BEBIDAS

57

ETEN EN DRINKEN – COMER Y BEBER

Je kunt hier en daar wel wat aanmerken op de selectie van de items, maar dat zijn kleinigheden, die niets afdoen van de waarde en het praktische nut van deze handige reisgezellen. Inpakken dus, dat beeldwoordenboekje voor op reis, en wegwezen!

Van Dale Beeldwoordenboek op reis: Spaans.
Utrecht/Antwerpen:
Van Dale Uitgevers, 2017. ISBN 978 94 6077 341
9, 144 blz., 8 euro.

God is nog overal

Hugo Brouckaert

Om de staatskas te spekken besloot de Dienst Inschrijving van Voertuigen van de Federale Overheidsdienst Mobiliteit – wat hebben onze instellingen toch duffe namen! – enkele jaren geleden dat de automobiele burger zelf inspraak mocht krijgen in de letters en cijfers van zijn kentekenbewijs. Voor de niet administratief geschoolde mens: zijn nummerplaat. Daarvoor moest een niet onaardig bedrag worden neergeteld. Aanvankelijk ging de autonomie van de bestuurder niet verder dan drie opeenvolgende letters, met uitsluiting van de naam van het opperwezen, scheldwoorden, seksueel getinte woorden en de namen van politieke partijen, en dat alles in het Nederlands en het Frans. Er deed toen een lijstje de ronde van ruim honderd uit te sluiten woorden, letterwoorden en afkortingen. Een bont gezelschap!

Inmiddels zijn de regels heel wat versoepeld. Tegelijk is de prijs van die frivole afwijking van onze bestuurlijke tradities nog gestegen, maar dat kan de burger met enige neiging naar exhibitionisme niet afremmen. Zo komt het dat een psychiater uit Beernem onlangs het woord GOD koos om een persoonlijk karakter aan de kentekenplaat van zijn auto te geven. Het was een cadeautje van zijn vrouw.

De God van het christendom is nog lang niet dood. Hij leeft voort in Bijbelse spreekwoorden en uitdrukkingen en het Oud Testament kent tegenwoordig zelfs een revival in de naamgeving van pasgeborenen (Esther, Simon, Ruben, Aaron). De uitroepen in de jongerentaal (*shit, cool, amazing*, en alle samenstellingen met *kei-*) worden in gebruiksfrequentie ruim overtroffen door de nieuwkomer *Oh, my god!*

Vanzelfsprekend neemt God ook bij de atheïsten een centrale plaats in. Dat is nodig om zijn bestaan te kunnen ontkennen. Neem nu de filosoof Etienne Vermeersch. Hij heeft voor jezuiet gestudeerd en de opgedane kennis zijn leven lang gebruikt om te bewijzen dat God niet bestaat. Het valt mij op dat hij in de media, in het vuur van een of ander betoog, geregeld de uitdrukking *in godsnaam* gebruikt. Hoe is dat in hemelsnaam mogelijk, professor!

Ook agnosten beginnen te twifelen. Zij hebben het altijd al niet geweten. Een relatief nieuwe trend bij ongelovigen is *ietsers* worden, aanhanger van het *ietsisme*. Het woord staat sinds 2005 in *Van Dale*. Er zou een metafysische kracht bestaan, die weliswaar niet religieus is. Volgens de *ietsers* ligt aan al het bestaande een

transcendente en absolute, maar onbenoembare kracht ten grondslag. Ook Hamlet was een *ietsers*. 'In de hemel en op aarde is meer dan wij met onze rede kunnen vatten', aldus sprak hij – volgens Shakespeare – tot zijn vriend Horatio.

Zelfs *tussen* hemel en aarde blijkt er, volgens Chinese filosofen, van alles mogelijk te zijn. Ook bij ons beweegt er iets. Zo is er het gerecht 'pensen tussen hemel en aarde': een zwarte en een witte pens met appelmoes en aardappelpuree, met voorsprong smakelijker dan 'rijstap met gouden lepeltjes', een naar snobisme neigende schotel die overigens alleen in de hemel wordt geserveerd. En ook dit nog: zonder God in de hemel zouden geen hel en geen duivels bestaan. Geen Lucifers, geen Duvel, geen Rode Duivels, en de veelgehoorde opdracht 'loop naar de duivel' zou zowaar alle betekenis verliezen.

Niettemin gaat het christendom achteruit. De plaatsvervangers van God op aarde zijn niet meer zo recht in de leer. Ter gelegenheid van een zeewijding aan onze kust, niet zo lang geleden, begon een priester in zijn homilie met de woorden: 'De weergoden zijn ons gunstig gezind'. Hij toonde zich aldus een aanhanger van het veelgodendom en zette daarmee zijn eigen christelijke leer op losse schroeven. Het was op een donderdag. Als je natuurlijk de dagen van de week noemt naar goden uit de Keltisch-Germaanse traditie, krijg je dergelijke polytheïstische ketterijen.

Godzijdank is dat maar een detail. Adios!

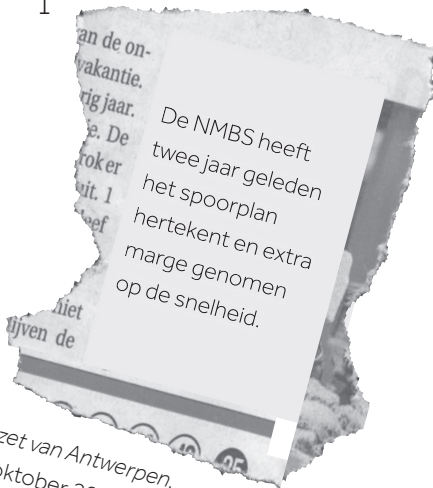
Hugo Brouckaert is vertaler, eredirecteur van de Taaldienst van de Senaat en publicist.

e-mail: hugo.brouckaert@skynet.be

{Errata?}

1

Gazet van Antwerpen,
18 oktober 2016

2

De Groene Amsterdammer,
jg.140, nr. 49, 8 december 2016

4

Het Nieuwsblad,
10 maart 2017

3

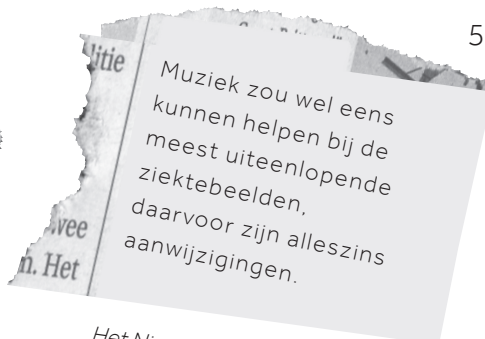
Reclamefolder Pampers, 19 januari 2017

6

Het Laatste Nieuws,
4-5 maart 2017

5

Het Nieuwsblad,
4 maart 2017

7

Knack,
22 maart 2017

Suggesties voor de rubriek "Errata?" kunt u sturen naar info@overtaal.be.

Errata: 1. hertekend; 2. Bijbel, diepmenselijke; 3. aanwijzingen; 4. gerechtigd; 5. belemmert; 6. om de muren op te lopen; 7. vertelt.